

amfiteater

Amfiteatrov
mednarodni znanstveni simpozij

GOVOR O (MRAČNEM) ČASU: BRECHTOVA MISEL NEKOČ IN DANES

6.–9. oktober 2026
Slovenski gledališki inštitut, Ljubljana

Bertolt Brecht je v kratkem, a izjemno pronicljivem fragmentu iz *Kupovanja medenine*, ki ga je poimenoval »Govor o času«, podal natančno analizo tedanje – ne le nemške, marveč tudi globalne – družbene situacije. V njej lik z generičnim imenom Filozof ugotavlja, da so »nepopisno zatiranje in izkoriščanje človeka po človeku, klanja v vojnah in vsakovrstna ponižanja v miru po vsem planetu postali že skoraj nekaj naravnega«. Kljub časovni oddaljenosti ta misel še vedno zveni kot izjemno aktualen komentar sodobnega časa, ki ga zaznamujejo kapitalistično izkoriščanje, nasilje nad (ne samo človeški mi) življenji, vojna in podnebna kriza. Živimo v času, ko so čedalje bolj popularne in celo tudi institucionalizirane številne regresivne, avtoritarne (mikro)politike, ki spominjajo na mračne sile preteklih dob in ki temeljijo na rasizmu, šovinizmu, nacionalizmu, ksenofobiji, transfobiji, homofobiji, seksizmu, razredni diskriminaciji, brezobzirni eksploataciji, (neo)kolonializmu, verskemu fundamentalizmu, degradaciji okolja, militarizmu itn.

»Če naš današnji svet ne ustreza več drami,« je Brecht pred stotimi leti povedal svoji sodelavki Elisabeth Hauptmann, »potem tudi drama ne ustreza več svetu.« Zdi se torej, da je njegov projekt epskega (dialektičnega) gledališča že od samega začetka zasnovan kot poskus, da se gledališče zmore odzvati na svoj najneposrednejši zgodovinski trenutek in vanj celo tudi poseči. Simpozij bo priložnost za premislek, kakšen bi bil lahko učinkovit gledališki in/ali brechtovski odziv na naš čas, zaznamovan z neoliberalizmom in vzponom avtoritarnih politik. Na simpoziju bomo tako raziskovali razmerja med umetnostjo (gledališčem, dramatiko, literaturo ...) in sodobnim družbenim in političnim kontekstom ter odkrivali potencialne gledališke in druge taktike, ki bi zmogle slediti Brechtovi maksimi iz *Ukrepa* (in *Kupovanja medenine*): »Spremenite svet, svet to potrebuje!« Namen simpozija je, da ob Brechtu in ob vprašanjih, ki jih odpira »Govor o času«, premislimo ne le o njegovem, temveč tudi o našem, sodobnem, »mračnem času«.

PROGRAM

Torek, 6. oktober

18.00

Odprtje razstave *Gledališko delo: Brecht na slovenskih odrih* (Slovenski gledališki inštitut, Mestni trg 17, Ljubljana)

Produkcija: Slovenski gledališki inštitut (SLOGI) v sodelovanju z Akademijo za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani (UL AGRFT)

Avtorji: Aldo Milohnić, Jakob Ribič (oba UL AGRFT), Ana Perne (SLOGI)

Pozdravni nagovori: Vesna Jurca Tadel (v. d. generalne direktorice Direktorata za ustvarjalnost, Ministrstvo za kulturo RS), Gašper Troha (direktor SLOGI), Žanina Mirčevska (dekanja UL AGRFT), Lena Prents (direktorica Goethe-Instituta Ljubljana), avtorji razstave

Umetniška nastopa: Sofija Zavratnik Kain bo zapela songa Bertolta Brechta in Kurta Weilla; Anthony Squiers bo prebral odlomek iz svojega novega angleškega prevoda Brechtove pesmi *Die drei Soldaten* (Trije vojaki)

Sprejem ob neformalnem druženju

Sreda, 7. oktober

8.30-9.00

Registracija udeležencev

9.00-9.40

PRVO OSREDNJE PREDAVANJE

Markus Wessendorf (Univerza na Havajih v Mānoī, ZDA): *Sodobno prevrednotenje eseja »Pet težav pri pisanju resnice«*

9.40-10.00

Razprava

10.00-10.10

Kratek odmora

10.10-10.55

PRVO ZASEDANJE

Sodobni pogovori o *Pogovorih beguncev* (in onkraj njih)

Moderator: Jakob Ribič

Aleksandra Jovičević (Univerza v Rimu »La Sapienza«, Italija): *Pregnanci in emigranti, nekoč in danes*

Lara Tarbuk (Tehniška univerza v Dresdnu, Nemčija): *Z roba jezika: pregnanstvo in pogovor pri Bertoltu Brechtu in Senthuranu Varatharajahu*

Miša Glišič (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Begunec kot arhitekt tretjega prostora: ponovni premislek Brechtove dialektike skozi Bhabho in Welscha*

10.55-11.20

Razprava

11.20-11.40

Odmor za kavo

11.40-12.25

DRUGO ZASEDANJE

Vojna in mirovništvo v »mračnih časih« – nekoč in danes

Moderator: Aldo Milohnić

Kristopher Imbrigotta (Univerza Puget Sound, Tacoma, ZDA): *Zavzemanje stališč v mračnih časih: odpor, avtoritari- zem in politika gledanja v Brechtovem Vojnem berilu*

Milena Mileva Blažič (Univerza v Ljubljani, Slovenija) in **Hans Zollner** (Inštitut za antropologijo, Papeška univer- za Gregoriana, Rim, Italija): *Antipravljica: Brechtov Otroški križarski pohod 1939 in hamelinska pripovedka*

Milena Massalongo (Univerza v Mantovi, Italija): *»Česar ne razumete, je tehnika.« Kje stojimo danes, merjeno z Brechtom*

12.25-12.50

Razprava

12.50-14.20

Odmor za kosilo

14.20-15.05

TRETJE ZASEDANJE

Puntila, Matti in Sveta Ivana v goščavi kapitalizma

Moderator: Tomaž Toporišič

Jure Gantar (Univerza Dalhousie, Halifax, Kanada): *Brecht ter dialektika gospodarja in hlapca*

Eva Kraševac (Slovensko narodno gledališče, Ljubljana, Slovenija): *Puntila in Matti v turbokapitalizmu*

Agata Tomšič (ErosAntEros, Ravenna, Italija): *Zakaj uprizoriti Brechta v dobi kapitalističnega realizma? Dva prak- tična primera, ki skušata »spremeniti svet« skozi gledališče in moč imaginacije*

15.05 -15.30

Razprava

15.30-15.50

Odmor za kavo

15.50-16.35

ČETRTO ZASEDANJE

(Post)brechtovske dramaturgije in politično angažirano sodobno gledališče

Moderator: Maja Murnik

Tomaž Toporišič (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Po sledih Brechtovih temeljnih reform dramaturgije v sodobnih uprizoritvenih umetnostih*

Matko Botić (Univerza v Splitu, Hrvaška): *Dvom kot usoda: Bratje Karamazovi Oliverja Frlića kot odmev brech- tovskega epskega gledališča*

Milorad Mičić (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Od potujitve do konfrontacije: postbrechtovsko gledališče Oliverja Frlića*

16.35-17.00

Razprava

18.00

Odprtje razstave Brechtovi poskusi (Versuche) – slovenski prevodi, prve nemške izdaje in dokumenti iz Arhiva Bertolta Brechta pri Akademiji umetnosti v Berlinu (Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška ulica 1, Ljubljana)

Produkcija: Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) v sodelovanju z Akademijo za gledališče, radio, film in tele- vizijo Univerze v Ljubljani

Avtorji: Aldo Milohnić, Jakob Ribič (oba UL AGRFT), Barbara Jesenovec (NUK)

Svetovalca za arhivsko gradivo: Iliane Thiemann in Noah Willumsen (oba Arhiv Bertolta Brechta pri Akademiji umetnosti, Berlin – BBA/AdK)

Pozdravni nagovori: Jana Kolar (ravnateljica NUK), Iliane Thiemann in Noah Willumsen (oba BBA/AdK), Sylvia Groneick (veleposlanica Zvezne republike Nemčije v Sloveniji), avtorji razstave

Umetniška nastopa: Sofija Zavratnik Kain bo zapela songa Bertolta Brechta in Kurta Weilla; Nataša Barbara Grač- ner bo prebrala odlomke iz Brechtovega *Galileija*, uprizorjenega pred tridesetimi leti v Veliki čitalnici NUK

Četrtek, 8. oktober

9.00-9.40

DRUGO OSREDNJE PREDAVANJE

Tom Kuhn (Univerza v Oxfordu, Združeno kraljestvo): »Bratje, ko bi bil le zdaj z vami ...«: Brecht, vojna in empatija

09.40-10.00

Razprava

10.00-10.10

Kratek odmor

10.10-10.55

PETO ZASEDANJE

Učenje in učni komad v distopičnih časih

Moderator: Aleksandra Jovičević

Aldo Milohnič (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Brechtovo »gledališče znanstvene dobe« v distopičnih časih*

Sergio Lo Gatto (Univerza Link Campus, Rim, Italija): *Dediščina Lehrstück v sodobni italijanski dramatik: primer Classroom Plays Davida Carnevalija*

Francesco Puccio (Univerza eCampus, Rim, Italija): *Prevrednotenje ruševin: Sofoklejeva Antigona kot brechtovski Lehrstück v arheoloških prostorih*

10.55-11.20

Razprava

11.20-11.40

Odmor za kavo

11.40-12.25

ŠESTO ZASEDANJE

Učni komad kot metafora: politika, cenzura in brechtovske strategije

Moderator: Lada Čale Feldman

Elena Knopová (Slovaška akademija znanosti, Bratislava, Slovaška): *Ponovno pretresanje že znanega: brechtovske strategije v sodobnem slovaškem gledališču*

Sebastijan Horvat (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Intervju Jožeta Možine s Tonetom Kerinom na RTV Slovenija kot primer učnega komada*

Rita Agatina Di Leo (Univerza v Bariju »Aldo Moro« in Univerza v Rimu »La Sapienza«, Italija): *Arhipelag izjem: ko vidnost postane nekaj, kar je mogoče cenzurirati – zapiski iz sodobne Italije*

12.25-12.50

Razprava

12.50-14.20

Odmor za kosilo

14.20-15.05

SEDMO ZASEDANJE

Nova branja »klasičnega« antagonizma med Brechtom in Aristotelom

Moderator: Goran Sergej Pristaš

Anthony Squiers (AMDA College and Conservatory of the Performing Arts, Los Angeles, ZDA): *Onkraj estetike: Brechtov ontološki prelom z Aristotelom*

Krištof Jacek Kozak (Univerza na Primorskem, Koper, Slovenija): *O tem, kako se je neki Bertolt B. pustil uloviti lastni senci*

Vid Milaković (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Aristotel in Brecht v sodobnem gledališču – kdo bo koga?*

15.05-15.30

Razprava

15.30-15.50

Odmor za kavo

15.50–17.00

OKROGLA MIZA O IZDAJAH IN PREVODIH BRECHTOVIH BESEDIL

Brechtova dediščina sedemdeset let pozneje

Moderator: Jakob Ribič (Univerza v Ljubljani, Slovenija; urednik najnovejše izdaje slovenskih prevodov Brechtovih spisov)

Udeleženci v pogovoru:

Aldo Milohnič (Univerza v Ljubljani, Slovenija; urednik najnovejše izdaje slovenskih prevodov Brechtovih spisov)

Darko Suvin (zaslužni profesor na Univerzi McGill, Montréal, Kanada)

Noah Willumsen (direktor Arhiva Bertolta Brechta, Akademija umetnosti, Berlin, Nemčija)

Erdmut Wizisla (direktor Arhiva Walterja Benjamina, Akademija umetnosti, Berlin, Nemčija)

18.00

Vodeni ogled razstave *Kozmos Kosovel* – razstava ob 100-letnici smrti Srečka Kosovela (Cankarjev dom, Prešernova cesta 10, Ljubljana)

Vodita: Marijan Rupert (NUK, kustos razstave) in Kristina Pranjič (ZRC SAZU in Univerza v Novi Gorici, članica programskega odbora razstave)

Petek, 9. oktober

9.00–9.40

TRETJE OSREDNJE PREDAVANJE

Bojana Kunst (Univerza Justusa Liebiga, Giessen, Nemčija): *Ko ne moremo več govoriti niti o drevju: Brecht in tveganje izrekanja resnice*

9.40–10.00

Razprava

10.00–10.10

Kratek odmor

10.10–10.55

OSMO ZASEDANJE

Potujitev in politika pogleda, zaznavanja in gledalstva

Moderator: Gašper Troha

Goran Sergej Pristaš (Univerza v Zagrebu, Hrvaška): *Kompozitni pogled in ranljiva zborovanja*

Jakob Ribič (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *»Pogled tujca«: kakšna bi lahko bila sodobna oblika potujitvene- ga učinka?*

Yujia Zheng (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Potujitev hipergledalca: Brecht po Rancièru*

10.55–11.20

Razprava

11.20–11.40

Odmor za kavo

11.40–12.25

DEVETO ZASEDANJE

Nasprotja v institucionalnih in alternativnih pristopih k (post)brechtovskemu gledališču

Moderator: Kristopher Imbrigotta

Agata Juniku (Univerza v Zagrebu, Hrvaška): *Z margine do svobode, središču v izogib: dva primera*

Ana Kocjančič (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Scenografski minimalizem ali brechtovski vplivi v zgodnjih postavah Nike Matula*

Ana Perne (Slovenski gledališki inštitut, Ljubljana, Slovenija): *Brechtova teorija kot dejavnik preoblikovanja igralskih praks na Slovenskem*

12.25-12.50

Razprava

12.50-14.20

Odmor za kosilo

14.20-15.05

DESETO ZASEDANJE

Brecht in (ne)pričakovana razmerja med pisanjem, glasbo in glasom

Moderator: Jure Gantar

Lada Čale Feldman (Univerza v Zagrebu, Hrvaška): *Krleža skozi brechtovsko potujitev: o skupni umetniški, spoznavni in politični vrednosti dveh modernističnih klasikov*

Gregor Pompe (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Brechtova ideja epskega gledališča v opernem kontekstu časa*

Jasmina Godec (Univerza v Ljubljani, Slovenija): *Potujitev na radiu: Brecht, poslušanje in reprezentacija norosti*

15.05-15.30

Razprava

15.30-15.40

Kratek odmor

15.40-16.00

ZAKLJUČNI AKORD: GLASBENO-PERFORMATIVNA PREZENTACIJA

Jani Kovačič (pevec in glasbenik, Ljubljana, Slovenija): *Nas je Brecht kaj naučil? O nekaterih Brechtovih »Stücke und Lieder«*

18.30

Organizirani odhod v Novo mesto

20.00

Ogled predstave *Življenje in časi Bertolta Brechta* (Anton Podbevšek Teater, Prešernov trg 3, Novo mesto)

22.00

Poslovilni sprejem

23.00

Organizirana vrnitev v Ljubljano

POVZETKI IN KRATKE BIOGRAFIJE

OSREDNJA PREDAVANJA

Tom Kuhn

»Bratje, ko bi bil le zdaj z vami ...«: Brecht, vojna in empatija

Izhodišče mojega prispevka bo Brechtova pesem *Nemškim vojakom na vzhodu* iz leta 1942 o nemški invaziji na Sovjetsko Rusijo, ki vzpostavlja jasno retorično gesto empatije (»Bratje, ko bi bil le zdaj z vami ... če bi bil eden izmed vas ... rekel bi, kakor pravite vi ...«). O brechtovski potujitvi (*Verfremdung*) smo navajeni razmišljati kot o nasprotju kakršnekoli oblike empatije (oziroma vživljanja), vendar pa gre pri tem morda za nesporazum, ki deloma izhaja iz zapletene zgodovine pojma *Einführung* in njegovih prevodov. Moj namen je to razumevanje ponovno zaplesti, tudi v odnosu do novejših pojmovanj empatije. Obravnaval bom tudi nekatere druge primere, v katerih se zdi, da Brecht posreduje intenzivna čustva, ter analiziral preplet strastne neposrednosti in kritične distance, občutja in racionalnosti. Pod pritiskom vojne in prisilnih migracij (svet je tako zelo iz tira) se Brechtova estetika obrača v smer, ki bi jo danes morda lahko ponovno ustvarili.

Tom Kuhn je zaslužni profesor St Hugh's Collegea Univerze v Oxfordu, kjer je bil vrsto let profesor nemške književnosti 20. stoletja. Posebej se je posvečal Bertoltu Brechtu in je glavni urednik (ter eden od prevajalcev) angleške izdaje Brechtovih del. Med njegove pomembnejše publikacije sodijo *Brecht on Theatre* in *Brecht on Performance* (obe 2014), *The Collected Poems of Bertolt Brecht* (2018) ter *Brecht and the Writer's Workshop: Fatzer and Other Dramatic Projects* (2019). Pogosto je sodeloval tudi z glasbeniki, vizualnimi umetniki in gledališkimi ustvarjalci ter naročal in produciral nova umetniška dela.

Bojana Kunst

Ko ne moremo več govoriti niti o drevju: Brecht in tveganje izrekanja resnice

»Kakšni časi so to, ko je pogovor o drevju skoraj hudo delstvo?« piše Bertolt Brecht v svoji znameniti pesmi *Za nami rojenim*. Pogovor o drevesih je lahko zločin zato, ker pomeni molk o grozodejstvih njegovega časa. To predavanje predlaga obrat Brechtove misli: kakšni časi so to, ko ne moremo več govoriti niti o drevju?

Izhajajoč iz predstave *Streha in štiri stene* (2025) Line Majdalanie in Rabiha Mrouéja, v predavanju zagovarjam tezo, da sodobni problem ni več vprašanje, kako govoriti o nasilju, temveč predvsem kaj se zgodi, ko politični konflikt kolonizira sam prostor govora. V takšnih okoliščinah tudi najbolj vsakdanje izkušnje, podobe, spomini, predmeti in življenjske zgodbe izgubijo svojo samoumevnost. Postanejo sporni, sumljivi in obremenjeni s političnimi pomeni. Vprašanje ni več, ali naj umetnost govori o nasilju, temveč pod kakšnimi pogoji je govor sploh mogoč.

Medtem ko se je Brecht spraševal, kako govoriti o zločinih svojega časa, se Majdalanie in Mroué soočata z drugačnim vprašanjem: kaj se zgodi, ko legitimnost samega govora umetnikov postane predmet političnega spora? Iz pozicije migrantskih umetnikov v nemškem kulturnem prostoru se vračata k Brechtovemu delu in življenju, da bi pokazala, da vprašanj resnice ni mogoče ločiti od vprašanj pripadnosti, upravičenosti in vidnosti. Kdo sme govoriti? Čigavo pričevanje je priznано kot legitimno? Katera življenja postanejo javno vidna in katera ostanejo neslišana?

Bojana Kunst je teoretičarka uprizoritvenih umetnosti in plesa, dramaturginja ter profesorica na Univerzi Justusa Liebiga v Giessnu, kjer poučuje na Inštitutu za uporabne gledališke študije in vodi mednarodni ma-

gistrski program Koreografija in performans. Od leta 2026 je predsednica Hessenske gledališke akademije (Hessische Theaterakademie). Rojena je v Mariboru, filozofijo pa je študirala na Univerzi v Ljubljani, kjer je tudi doktorirala s področja filozofije in estetike. Njeno raziskovalno delo se osredotoča na sodobne uprizoritvene umetnosti in ples, predvsem na odnos med umetniškim delom, politiko in sodelovalnimi umetniškimi procesi. Teoretsko delo Bojane Kunst je tesno prepleteno z umetniško prakso, saj kot dramaturginja in raziskovalka že vrsto let sodeluje z umetniki uprizoritvenih umetnosti. Je avtorica več vplivnih knjig, med njimi *Umetnik na delu: bližina umetnosti in kapitalizma* (2012) in *Življenje umetnosti: prečne črte skrbi* (2021). Prevodi njenih besedil o performansu, plesu in sodobni umetniški produkciji so objavljeni v številnih mednarodnih publikacijah.

Markus Wessendorf

Sodobno prevrednotenje eseja »Pet težav pri pisanju resnice«

Predavanje bo ponudilo sodobno prevrednotenje Brechtovega eseja »Pet težav pri pisanju resnice« iz let 1934/35 kot okvira za razumevanje artikuliranja in širjenja resnice v razmerah ponovnega vzpona avtoritarizma leta 2026. S soočenjem Brechtovega dvojnega razumevanja resnice – kot konkretnega, empiričnega dejstva, pa tudi kot dialektično konstruiranega uvida, ki zahteva potujitev – z razlikovanjem Hannah Arendt med racionalno in faktično resnico bo predavanje zagovarjalo tezo, da je danes skupno prepoznavanje resnice, nekoč utemeljeno v kolektivnem pričevanju, destabilizirano zaradi algoritmične fragmentacije in sistemov produkcije vednosti, ki jih poganja umetna inteligenca. Vsaka od Brechtovih petih težav pri pisanju resnice – pogum, modrost, retorična spretnost, izbira občinstva in premetenost – se danes ponovno pojavlja v preoblikovani podobi: koncentracija lastništva medijev v rokah tehnoloških oligarhov, povezanih s trumpizmom; strategija »flood the zone« (»preplavljanje območja«) Steva Bannona, ki izkorišča dinamiko digitalnih platform; analiza Rainerja Mühlhoffa o proceduralni, interesno pogojeni produkciji resnice s pomočjo subsimbolne umetne inteligence; koncept »fantomskega lastništva« Eve von Redecker kot mehanizma, ki resnične materialne stiske preusmerja v fantazmatsko izgubo; ter bistveno večja učinkovitost politične desnice pri strateškem širjenju svojih »resnic« v primerjavi z razdrobljenimi

komunikacijskimi praksami leve. Predavanje bo zagovarjalo tezo, da se je pet težav v razmerah digitalnega kapitalizma sicer zaostri, vendar Brechtova dialektična metoda – natančnost, materialna analiza in neomajno artikuliranje sodobnih realnosti – ostaja nepogrešljiv vir za pisanje resnice tudi danes.

Markus Wessendorf je doktor uporabnih gledaliških študij Univerze v Giessnu v Nemčiji in profesor na Univerzi na Havajih v Mānoī. Njegova področja specializacije so eksperimentalno in avantgardno gledališče, študiji uprizoritvenih umetnosti, gledališka teorija, dramaturgija in snovalno gledališče. V svojih besedilih obravnava širok spekter tem, od turizma do terorizma, od mazohizma do moizma, od diaspore do dekonstrukcije. Med njegovimi publikacijami sta monografija o Ontološko-histeričnem gledališču Richarda Foremana (Berlin, 1998) in souredniški zbornik o interdisciplinarnih povezavah med gledališčem in drugimi umetnostmi (Tübingen, 1998). Bil je urednik revije *The Brecht Yearbook/Das Brecht-Jahrbuch* od 43. do 50. številke (2018–2025). Kot režiser je uprizoril *Germania Death in Berlin* Heinerja Müllerja (New York, 1989), *Barking Dogs* Normana Pricea (Brisbane, 1998), *Čakajoč Godota* Samuela Becketta (Honolulu, 2010) ter lastno priredbo *Uncle Vanya and Zombies* (Honolulu, 2012). Vodil je tudi projekt *Smile, You're Under Surveillance!* (Honolulu, 2017), ustvarjen po principih snovalnega gledališča, ter bil dramaturg pri plesno-gledaliških produkcijah *Integral Bodies* (Honolulu, 2010) in *Are We There Yet, Baby?* (Honolulu, 2023) Pei-Ling Kao. Od leta 2024 je predsednik Mednarodnega Brechtovega društva.

OKROGLA MIZA BRECHTOVA DEDIŠČINA SEDEMDESET LET POZNEJE

Darko Suvin (Lucca, Italija) je univerzitetni učitelj, literarni in gledališki kritik, pesnik in pisatelj ter zaslužni profesor na univerzi McGill v Montréalu v Kanadi. Od leta 1986 je član Kraljeve družbe Kanade (Akademija za humanistične in družboslovne vede), od leta 1973 pa tudi doživljenjski član Clare Hall Collegea Univerze v Cambridgeu v Združenem kraljestvu. Je raziskovalni sodelavec Oddelka za anglistiko Univerze v Pisi v Italiji; član doktorskega programa iz italijanistike na Oddelku za sodobne in primerjalne jezike in književnosti Univerze Roma 2 – Tor Vergata ter član svetovalnega odbora UBIQ [Zagreb]. Objavil je ali uredil 46 knjig in številne članke. Celoten življenjepis je dostopen na: <https://darkosuvn.com/vitae/vita/>.

Noah Willumsen je direktor Arhiva Bertolta Brechta pri Akademiji umetnosti v Berlinu in urednik zbranih Brechtovih intervjujev *Unsere Hoffnung heute ist die Krise. Interviews 1926–1956* (Suhrkamp, 2023). Študiral je filozofijo, umetnostno zgodovino in nemško književnost na Univerzi v Pittsburghu ter bil raziskovalni asistent pri projektu »Literarna in epistemološka zgodovina malih oblik« na Humboldtovi univerzi v Berlinu. Njegovi eseji o zgodovini medijev in gledališča so bili objavljeni v angleščini, nemščini in italijanščini, tako v literarnih revijah, kot je *Sinn und Form*, kot tudi v znanstvenih publikacijah, med drugim v *Das Heiner-Müller-Jahrbuch* in *The Brecht Yearbook*, kjer je tudi član uredniškega odbora.

Erdmut Wizisla, rojen leta 1958 v Leipzigu, je literarni zgodovinar. Po študiju nemške književnosti na Humboldtovi univerzi je leta 1994 doktoriral z disertacijo *Benjamin und Brecht. Geschichte einer Freundschaft* (Suhrkamp, 2004; angleški prevod: Libris, 2009). Med letoma 1993 in 2024 je vodil Arhiv Bertolta Brechta pri Akademiji umetnosti v Berlinu. Od leta 2004 vodi tudi Arhiv Walterja Benjamina, prav tako pri Akademiji umetnosti. Pripravil je številne razstave ter objavil veliko prispevkov, zlasti o Walterju Benjaminu, Bertoltu Brechtu, Hannah Arendt in Uweju Johnsonu.

ODPRTJE RAZSTAVE BRECHTOVI POSKUSI

Iliane Thiemann je študirala nemško književnost, jezikoslovje in bibliotekarstvo na Humboldtovi univerzi v Berlinu. Od leta 2002 dela v arhivih Akademije umetnosti v Berlinu, sprva je bila arhivistka v oddelku za uprizoritvene umetnosti, od leta 2011 pa je raziskovalna sodelavka v Arhivu Bertolta Brechta. Poleg objav, kot je »Peace is the

be-all and end-all: Brecht, Picasso and the Dove on the Curtain of the Berliner Ensemble«, je pripravila ali sodelovala pri pripravi številnih literarnih in gledaliških razstav, kot sta npr. *Benjamin and Brecht. Thinking in Extremes* v Akademiji umetnosti v Berlinu in *Dear Ise: Isot Kilian at 100* v hiši Bertolta Brechta in Helene Weigel v Buckowu.

ZASEDANJA

Milena Mileva Blažić in Hans Zollner Antipravljica: Brechtov *Otroški križarski pohod 1939* in hamelinska pripovedka

Besedili, med katerima je več kot stoletje, prevzema ta isto pripovedno obliko: kolona otrok zapusti mesto in se ne vrne. V pripovedki bratov Grimm *Die Kinder zu Hameln* (Otroci iz Hamelina, 1816) sto trideset otrok leta 1284 sledi piskaču v goro. V Brechtovi baladi *Kinderkreuzzug 1939* (Otroški križarski pohod 1939), zasnovani po napadu na Poljsko in dokončani leta 1941, petinpetdeset osirotelih otrok prečka opustošeno Poljsko za vodnikom, ki ne pozna poti. Razprava obe besedili bere primerjalno, kot literarna artefakta in ne kot zgodovinski vir, ter zagovarja tezo, da je Brechtova balada to, kar Max Lüthi imenuje *Antimärchen*, antipravljica: pripoved s pravljlično strukturo, a z nesrečnim koncem. Kjer pravljica čudežno prikaže kot samoumevno, potujitev (*Verfremdung*) samoumevnost odvzame, balada pa to odzemanje izvede na podedovani obliki.

Posledica je obrat v statusu, ki ga besedili pripisujeta otrokom. V pripovedki so otroci člen menjave: vzeti so namesto neplačanega plačila, ne govorijo in ne pričajo, celotno pripovedno funkcijo pa prevzame skupnost, ki jih preživi. Pričevalna funkcija je razdeljena tako, da nobeno pričevanje ne more biti dokončano: slepi otrok pripoveduje, a ne more pokazati kraja, nemi pokaže, a ni ničesar slišal.

V baladi, ki je v strokovni literaturi uvrščena med mladinsko poezijo, otroci delujejo, presojujejo, pokopljejo svojega mrtvega, sodijo in nazadnje pišejo. Njihovo pričevanje je dokončano, a prispe prepozno. Mitozgodovina nastane okrog dogodka, ki ni bil nikoli pojasnjen; balada pa je zgrajena tako, da ne dopusti svojega nastanka okrog pojasnjenega dogodka.

Milena Mileva Blažić je redna profesorica na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani. Ukvarja se s primerjalno mladinsko književnostjo in pravljicarstvom, z dekonstrukcijo pripovedke in pravljičarstva ter s preoblikovanjem pravljličnih struktur v antipravljičarstvo.

Hans Zollner, SJ, je redni profesor na Papeški univerzi Gregoriana ter ustanovitelj in direktor tamkajšnjega Inštituta za antropologijo (IADC). Je teolog, psiholog in licencirani psihoterapevt; ukvarja se z zaščito mladostnikov, človeškim dostojanstvom in preprečevanjem zlorab.

Matko Botić

Dvom kot usoda: *Bratje Karamazovi* Oliverja Frlića kot odmev brechtovskega epskega gledališča

V predgovoru k jugoslovanski izdaji *Schriften zum Theater* Darko Suvin nedvoumno trdi, da je temeljni razlog za trajno aktualnost Bertolta Brechta v skrbno razvitem sistemu njegove poetike. »Zakaj se ukvarjamo z Brechtom?« se sprašuje, pri tem pa v ospredje postavi celovitost Brechtove dramaturške teorije in prakse kot ključno zagotovilo njune brezčasnosti. Takšna teorija in praksa sta po Suvinu celoviti, saj »zajemata vse vidike gledališča – od dramskega besedila do produkcijskega aparata«.

V sodobnem gledališču, kjer je lahko gledališki akt tako rekoč karkoli, je malo gledaliških sistemov, ki bi bili tako vseobsegajoči, ali opusov, ki bi bili tako koherentni, da bi jih obravnavali in vrednotili kot kompleksne in celovite umetniške mehanizme. Opus režiserja Oliverja Frlića je prepričljiv primer takšnega koherentnega sistema. Njegovi uprizoritvi, zasnovani na *Bratih Karamazovih* in uprizorjeni leta 2022 v Zagrebškem gledališču mladih, zvesto utelešata temeljne vrednote tega gledališkega mehanizma.

Prispevek skozi prizmo teh uprizoritev preučuje povezave med Brechtovo dediščino in Frlićevo režijsko poetiko, s posebnim poudarkom na razmerju med etiko in estetiko pri konstrukciji odrske podobe. Koliko sta ta sistema v temelju sorodna in koliko ju ločuje stoletje časovne distance? Ali je mogoče Brechta z vidika teh uprizoritev brati kot našega sodobnika ali kot del zgodovinskega kanona? Poskus odgovoriti na ta vprašanja

lahko prispeva tudi k širšemu premisleku o Brechtovem položaju v sodobnem gledališču.

Matko Botić je docent na Oddelku za gledališko umetnost Umetniške akademije v Splitu, kjer je trenutno prodekan za umetnost in znanost. Diplomiral je iz hrvaškega jezika in književnosti na Filozofski fakulteti na Reki, leta 2012 pa je na Filozofski fakulteti v Zagrebu doktoriral z disertacijo *Hrvaška proza v sodobnem hrvaškem gledališču*, ki je bila pozneje objavljena v knjigi *Igranje proze, pisanje kazališta*. Objavil je več kot dvesto gledaliških kritik in esejev ter redno sodeluje na konferencah s področja teatrologije. Kot dramaturg je sodeloval s številnimi hrvaškimi gledališkimi ansambli in režiserji ter bil udeležen pri radijskih in televizijskih projektih.

Lada Čale Feldman

Krleža skozi brechtovsko potujitev: o skupni umetniški, spoznavni in politični vrednosti dveh modernističnih klasikov

Najplodovitejši in najbolj cenjeni hrvaški pesnik, dramatik, romanopisec, esejist, leksikograf in levičar Miroslav Krleža ni le veliko pisal, temveč je bil tudi pod priznanim in nepriznanim vplivom številnih pomembnih predstavnikov nemškega modernizma na področju literature in filozofije, kot so Nietzsche, Kraus, Rilke, Musil in Benn. Nenavadno pa je, da Krleža, kljub nekaterim presenetljivim skupnim umetniškim in političnim interesom ter tarčam svoje ostre kritike, Brechta v svojih spisih nikoli ni neposredno obravnaval. Prav zaradi te odsotnosti Brecht sodi med »iritirajoča imena«, ki jih je Krleža pomenljivo prezrl in se do njih ni niti opredelil niti distanciral (Lauer 1984).

Kljub temu osupljivemu molku je več kritikov prepoznalo številne občasne analogije med temami, žanri, pesniškimi strategijami in celo posameznimi deli obeh avtorjev. Poleg tega so Krleževe drame in romani veliko pridobili od uporabe brechtovske »metode« (Jameson 1998), ki so jo uporabljali tudi sodobni hrvaški dramatik in prirejevalci, še izraziteje pa hrvaški in slovenski režiserji. Vsi so z brechtovskimi tehnikami poudarjali sodobno kritično relevantnost Krleževe umetnosti in misli. Prispevek želi obravnavati pomembno, vendar premalo prepoznano povezavo med tema modernističnima klasikoma ter ponovno potrditi skupno umetniško, spoznavno in politično vrednost njunih prispevkov

k razumevanju in upiranju »mikro- in makrofašizmom«, ki danes pestijo svet – da niti ne omenjamo Krleževe imaginarne »Blitve«, zgovornega šifriranega imena za njegovo vseživljenjsko politično obsedenost z nacionalnim vprašanjem (jugo)vzhodne Evrope.

Lada Čale Feldman je redna profesorica in predstojnica katedre za teatrologijo na Oddelku za primerjalno književnost Filozofske fakultete Univerze v Zagrebu na Hrvaškem. Njena raziskovalna področja so teatrologija in feministična kritika. Poleg dveh knjig, ki jih je napisala v soavtorstvu, in osmih avtorskih knjig v hrvaščini – zadnja med njimi, *Molière ponovljen*, je izšla leta 2025 – je souredila več tematskih števil revij in številne zbornike, med drugim v angleščini *Fear, Death and Resistance: Croatia 1991–92* (z I. Prico in R. Senjković, 1993) ter *MISperformance: essays in shifting perspectives* (z M. Blažević, 2014). Prejela je šest nagrad, od tega pet nacionalnih in eno mednarodno.

Rita Agatina Di Leo

Arhipelag izjem: ko vidnost postane nekaj, kar je mogoče cenzurirati – zapiski iz sodobne Italije

V besedilu »Pet težav pri pisanju resnice« (1935) Bertolt Brecht izpričevanje resnice povezuje z zmožnostjo poseganja v realnost in njenega prikazovanja kot nečesa, kar je mogoče spreminjati. Izpričevati resnico pomeni prepoznati razmerja sil, ki oblikujejo sedanost, in hkrati v njihovih protislovjih prepoznati možnost spremembe. Kaj torej pomeni govoriti resnico, ko se sami pogoji govora nenehno na novo opredeljujejo? Izhajajoč iz tega vprašanja, prispevek raziskuje sodobno cenzuro v italijanskih uprizoritvenih umetnostih kot polje, na katerem se na novo izpogajajo razmerja med oblastjo, umetniško produkcijo in pogoji govora.

Namesto da bi cenzuro obravnavala kot stabilen predmet, jo raziskava preučuje skozi njene diskontinuitete: prakse, diskurze, pričakovanja in institucionalne odločitve, ki oblikujejo, kaj je mogoče misliti, pokazati in slišati. Brechtova trditev, da izpričevanje resnice od tistega, ki piše, zahteva odgovornost, se znotraj kulturne produkcije razpira v vprašanje institucionalne odgovornosti: kdo podpira umetniško delo, kdo ga umešča v program in kdo določa pogoje, pod katerimi se lahko pojavi? Prispevek obravnava tri trenutke v sodobni italijanski uprizoritveni umetnosti: javne odzive na predstavo *On the Concept of the Face, Regarding the*

Son of God Romea Castelluccija (2010), institucionalno polemiko okoli predstave *Sorry, Boys* Marte Cuscunà (2016) ter kuratorske prakse festivala Santarcangelo (2015, 2018, 2025). Ti primeri, obravnavani skupaj, razkrivajo premike in kontinuitete v razmerju med umetniško svobodo, institucionalno močjo in cenzuro.

Védenje je po Brechtu proces, ki si ga med sabo delijo tisti, ki pišejo, in oni, ki berejo. Raziskava zato izhaja iz srečanj z umetniki in njihovimi izkušnjami ter to razmerje vključuje v samo metodo in odgovornost raziskovanja. Kateri pogoji danes omogočajo izpričevanje resnice? Kdo je zanje odgovoren? In kako lahko raziskava naredi cenzuro vidno, ne da bi pri tem sama reproducirala utišanje, ki ga želi razkriti?

Rita Agatina Di Leo je doktorska študentka v okviru nacionalnega doktorskega programa iz študij spolov na Univerzi v Bariju »Aldo Moro« in Univerzi v Rimu »La Sapienza« ter gostujoča raziskovalka na Inštitutu ICON Univerze v Utrechtu. V svojem raziskovanju preučuje omejevanje svobode izražanja v uprizoritvenih umetnostih skozi prizmo študij spola in uprizoritvenih študij, pri čemer se osredotoča na marginalizirana telesa in cenzuro v 20. in 21. stoletju. Njene publikacije vključujejo prispevke za založbe in revije FrancoAngeli, Routledge, Beneški bienale, *Hystrio*, *Sinestesie* in *Engramma*.

Jure Gantar

Brecht ter dialektika gospodarja in hlapca

Dobro je znano, da je bil Georg Wilhelm Friedrich Hegel eden izmed Brechtovih najljubših filozofov. A kljub temu se je Brecht Heglovih idej izrecno dotaknil le v enem delu, v *Pogovorih beguncev* (*Flüchtlingsgespräche*), napisanih v času njegovega izgnanstva na Finskem med letoma 1940 in 1941. V enem izmed dialogov v tej zbirki omeni Heglovo *Znanost logike* (*Wissenschaft der Logik*) in jo z dobršno mero retoričnega pretiravanja označi za »eno izmed najboljših humorističnih del v svetovni književnosti«.

Pričujoči prispevek se bo osredotočil na še eno Brechtovo besedilo iz istega obdobja, na *Gospodarja Puntilo in njegovega hlapca Mattija* (*Herr Puntila und sein Knecht Matti*), igro, katere naslov nakazuje, da jo je morda prav tako zaznamovala Heglova misel. Čeprav vrsta literarnih zgodovinarjev in kritikov – od Georgea Steinera do Hansa Mayerja in Nine Birkner – opozarja na vzpore-

dnice v odnosih med veleposestnikom Puntilo in njegovim šoferjem Mattijem ter gospodarjem in hlapcem v Heglovi dialektiki (*Herr-Knecht-Dialektik*), pa se le malokdo z njimi ukvarja podrobneje. Nič čudnega torej, da še zmeraj ni popolnoma jasno, do kakšne mere Brechtova dramska praksa bodisi sledi bodisi odstopa od Heglove teorije.

To vrzel bom poskusil zapolniti s pomočjo razčlenbe ključnih prizorov v Brechtovi igri ter z njihovo primerjavo s stopnjami samozavedanja (*Selbstbewusstsein*), kot jih v *Fenomenologiji duha* (*Phänomenologie des Geistes*) opisuje Hegel. Tak pristop resda ne more ponuditi neizpodbitnega dokaza, da je Brecht *Gospodarja Puntilo in njegovega hlapca Mattija* zasnoval na podlagi Heglove dialektike gospodarja in hlapca, lahko pa pomaga ovrednotiti smiselnost takšnega branja in, kar je prav tako pomembno, ponuditi nov pogled na Heglovo znamenito alegorijo.

Jure Gantar je diplomiral in magistriral iz dramaturgije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani ter doktoriral iz dramskih ved na Univerzi v Torontu. Od leta 1992 je zaposlen na Univerzi Dalhousie v Halifaxu, kjer je redni profesor na Šoli za uprizoritvene umetnosti Fountain. Je avtor štirih knjig – *Dramaturgija in smeh* (1993), *The Pleasure of Fools* (2005), *The Evolution of Wilde's Wit* (2015) in *Eseji o komediji* (2022) – ter več kot sto člankov in razprav o komediji, smehu, duhovitosti in teoriji drame.

Miša Glišič

Begunec kot arhitekt tretjega prostora: ponovni premislek Brechtove dialektike skozi Bhabho in Welscha

V *Pogovorih beguncev* Bertolt Brecht prepozna begunca kot ultimativnega dialektika – figuro, ki jo je izgnanstvo prisililo v nenehno zaznavanje protislovij družbenega reda. Danes, sredi ponovnega vzpona »regresivnih, avtoritarnih (mikro)politik«, ki temeljijo na izključevanju in čistosti, Brechtova opazka zahteva teoretsko posodobitev. Prispevek predlaga branje Brechtovega koncepta »mračnih časov« skozi prizmo postkolonialne teorije Homija K. Bhabhe in koncepta transkulturnosti Wolfganga Welscha.

Osrednja teza prispevka je, da »mračnost« našega časa izvira iz nasilnega oklepanja zastarelega koncepta singularnih, homogenih nacionalnih kultur (kar Welsch

imenuje »herderjanske krogle«). Nasproti temu prispevek postavlja Brechtovega begunca ne zgolj kot žrtev izгона, temveč kot prebivalca Bhabhovega »tretjega prostora« – cone hibridnosti, kjer je kulturna čistost nemogoča, identiteta pa stvar nenehnega pogajanja.

Z uporabo Welscheve kritike multikulturalizma (ki ločuje) in z zagovarjanjem transkulturnosti (ki prepleta) lahko na novo interpretiramo Brechtov potujitveni učinek (*Verfremdungseffekt*). Danes potujitev ni le gledališka tehnika, temveč ontološko stanje transkulturnega subjekta. »Pisanje resnice« danes (Brechtovih »Pet težav ...«) torej pomeni razgaljanje laži o kulturni čistosti. Prispevek utemeljuje, da je Bhabhova hibridnost sodobna uresničitev Brechtove dialektike: moti simbolni red avtoritarizma z dokazovanjem, da smo v globaliziranem svetu vsi strukturni »begunci« iz iluzije fiksne identitete.

Miša Glišič je doktorska kandidatka na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, ki se posveča literarni teoriji in kulturnim študijam. Njeno raziskovanje preučuje presečišča postkolonialne teorije in sodobne literature s posebnim poudarkom na konceptih hibridnosti in transkulturnosti. Na podlagi del Homija K. Bhabhe in Wolfganga Welscha raziskuje, kako rahljanje tradicionalnih kulturnih meja na novo definira pojem subjekta v krizi. Cilj dela je premostitev vrzeli med klasično modernistično dialektiko in postmodernimi teorijami identitete ter analiza mehanizmov izključevanja in pripadnosti v kontekstu globaliziranih družbenopolitičnih sprememb.

Jasmina Godec

Potujitev na radiu: Brecht, poslušanje in reprezentacija norosti

Prispevek izhaja iz Brechtovega koncepta potujitve in njegovega razmisleka o radiu kot komunikacijskem aparatu, ob tem pa v dialog postavlja še premislek Mladena Dolarja o glasu in razumevanje radijske dramaturgije ter poslušanja Neila Verme. Sprašuje se, kako bi bilo mogoče Brechtovo misel premisliti onkraj uveljavljenih gledaliških formulacij in jo razširiti na področje radijske igre in sodobne zvočne umetnosti. V času informacijske prenasičenosti, algoritmičnega posredovanja realnosti, banalizacije nasilja in vse večje otopenosti za družbeno trpljenje se zdi vprašanje poslušanja kot kritične prakse posebej nujno.

Kot študijo primera bo prispevek obravnaval participativno radijsko igro, ki je nastala za živo izvedbo v Muzeju norosti, umeščenem v nekdanjo ustanovo socialnega

varstva na Tratah. Analiziral bo, kako lahko zvočna dramaturgija in participativne strukture proizvajajo učinke potujitve. Potujitev pri tem ne bo razumljena le kot prekinitev identifikacije, temveč kot postopek, ki poslušalca odmakne od samoumevnosti in ga postavi v aktivno, refleksivno razmerje do slišane. Glas, tišina, fragmentarnost, montažni rezi in večplastna poslušalska perspektiva ne delujejo zgolj kot estetska sredstva, temveč kot postopki, ki destabilizirajo ustaljene predstave o norosti, institucionalizaciji in družbeni normalnosti.

Osrednja teza prispevka bo, da je mogoče radijsko igro razumeti kot sodobni prostor brechtovske potujitve: ne kot medij, ki temelji zgolj na identifikaciji in psihološki potopitvi, temveč kot medij, ki poslušalca vzpostavlja kot aktivnega soustvarjalca pomena. Prispevek tako predlaga razširitev Brechtove misli v polje radijske umetnosti ter poslušanje obravnava kot obliko »govora o času«.

Jasmina Godec je novinarka, radijska producentka in avtorica, mednarodno certificirana integrativna psihoterapevtka in doktorska študentka umetnosti na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani. Njeno raziskovalno in umetniško delo se osredinja na radijsko igro, zvočno dramaturgijo, glas in poslušanje kot estetsko, etično ter politično prakso. V doktorski raziskavi preučuje radijsko igro kot umetniški medij refleksije norosti na primeru Muzeja norosti na Tratah. Deluje na področju kulturnega novinarstva, radijske produkcije in interdisciplinarnih projektov, ki povezujejo umetnost, medije, spomin in duševno zdravje.

Sebastijan Horvat

Intervju Jožeta Možine s Tonetom Kerinom na RTV Slovenija kot primer učnega komada

20. julija 2025 je bil na RTV Slovenija v oddaji »Intervju« predvajan razgovor z misijonarjem na Madagaskarju Tonetom Kerinom, ki ga je vodil novinar Jože Možina.

Intervju bomo podvrgli brechtovski analizi in poskušali uzreti medijski dogodek, ki se mimo volje novinarja razvije v eksempl učnega komada. Ideje in vrednote so v intervjuju pripeljane do točke preloma na takšen način, da se vloge zamenjajo in nehote pristanejo v polju zagovora nasprotnega ideološkega pola. Ta intervju jemljemo kot gledališki prizor, ki hoče biti jasna enodimenzionalna promocija idej – tako rekoč naslednji člen v desni proletkultovski reviji, toda z vsakim novim

prizorom (vprašanjem, naslovljenim na intervjuvanca) trčimo ob vedno nova protislovja in »zakrite« notranje konflikte, ki zlagoma spreminjajo pričakovani in predvidevani ideološki narativ. Ta čudni ples se dogaja skoraj brez volje in namena intervjuvanca, kaj šele novinarja. Učitelj in modrec, ki je hkrati prebrisan falot, se po brechtovsko znajde na naši strani pogleda, ki nam odpre skrito okence na materialne prakse serije potujitve, dialektičnih protislovij, igre vlog in telesnih drž.

Brez skrbi, če imamo opraviti z alt-rightovsko apropiacijo upornišтва proti elitam, bomo slej ko prej pristali tudi v razrednem boju!

Sebastijan Horvat je končal študij gledališke režije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Ljubljana. Soustanovil je neodvisni gledališki inštitut E.P.I. center. Od leta 2005 na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani predava študentom gledališke režije in igre. Režiral je v večini slovenskih gledališč in občasno tudi v tujini. Leta 2005 je na salzburškem festivalu »Salzburger Festspiele 2005« prejel nagrado »Montblanc Young Directors Project Award« za uprizoritev *Alamut*. Leta 2008 je prejel nagrado Prešernovega sklada za gledališke režije v zadnjih dveh letih. Prejel je več nagrad na Festivalu Borštnikovo srečanje in na Tednu slovenske drame. Na dveh zaporednih mednarodnih festivalih – 53. in 54. BITEF – je prejel glavno nagrado (grand prix).

Kristopher Imbrigotta

Zavzemanje stališč v mračnih časih: odpor, avtoritarizem in politika gledanja v Brechtovem *Vojnem berilu*

Vojno berilo (*Kriegsfibel*) Bertolta Brechta, ki je izšlo v Vzhodnem Berlinu leta 1955, je zgoščen priročnik za branje podob v nasprotju z logiko avtoritarnega spektakla. Brecht v njem združuje novinarske fotografije iz druge svetovne vojne s kratkimi štirivrstičnimi epigrami ter s tem prekinja propagandno funkcijo množičnih podob in bralce uči »zavzemanja stališč«, namesto da bi se prepustili vnaprej ponujenim opredelitvam, ki jih narekujejo naslovi, besedila pod slikami in državni diskurz. V prispevku bom metodo montaže iz knjige ponovno premislil skozi prizmo današnje politične in kulturne situacije v ZDA, ki jo zaznamujejo ponovno okrepljena avtoritarna retorika, napadi na institucije in medijsko okolje, preplavljeno s podobami. Zagovarjal bom tezo, da *Vojno berilo* ponuja model odpornega

gledanja, ki ostaja neposredno uporaben tudi danes. Brechtovi fotoepigrami razkrivajo, kako vojne fotografije razporejajo krivdo in nedolžnost, kako estetizirajo nasilje ter kako prikrivajo razredne interese in sisteme poveljevanja. S spreminjanjem funkcije podob s pomočjo potujitvenih besedil pod sliko Brecht vzpostavlja pedagogiko pozornosti, ki neposredno nagovarja sodobne razmere, v katerih »resnica« ni zgolj preprosto predmet sporov, temveč je algoritmično fragmentirana in afektivno oborožena. Prispevek se sklene s predlogom, da bi bilo mogoče *Vojno berilo* razumeti kot prenosljivo tehniko protibranja današnjih političnih podob – političnih zborovanj, policijskih fotografij pridržanih oseb, viralnih posnetkov, memov in njihovega kroženja po platformah –, ne da bi pri tem zgodovinsko specifičnost reducirali na poenostavljene analogije.

Kristopher Imbrigotta je izredni profesor germanistike na Univerzi Puget Sound (Tacoma, ZDA). Je urednik uveljavljene knjižne zbirke *German Life and Civilization* (Peter Lang), bil je tudi sourednik revije *E-CIBS* (2016–2023). Je avtor in urednik izdaje *Bertolt Brecht's Caucasian Chalk Circle* pri založbah Bloomsbury/Methuen (2021). Prav tako je bil tudi član mednarodne prevajalske skupine za najnovejšo izdajo *Brecht on Theater* (Bloomsbury, 2014). Letos poleti je soorganiziral 18. simpozij Mednarodnega Brechtovega društva (IBS) na temo »Brecht v dobi antropocena« v Kanadi. Med njegovimi prihajajočimi projekti sta zbornik *Brecht and Ecocriticism* (Camden House) in članek o socializmu, infrastrukturi in ekologiji dela v dveh filmih studia DEFA (*German Screen Studies*).

Aleksandra Jovičević

Pregnanci in emigranti, nekoč in danes

Od časov Brechtovega pregnanstva (1933–1949) se je migracijska krajina spremenila, toda klasifikacija ostaja znotraj semantičnega polja *migranta* in ohranja svojo stigmo. Z eksponentnim naraščanjem emigracij, in še posebej po krizi v Ceuti (konec julija 2026), se podoba pregnanca krha in tako odpira številnim različnim poimenovanjem: izobčenci, ubežniki, razseljene osebe, begunci, pregnanci, prosilci za azil, osebe brez državljanstva, emigranti, nomadi, ilegalni imigranti, tujci itd. Seznam izrazov, bolj ali manj diskriminatornih, se v različnih jezikih razlikuje in širi vsakič, ko v večplastnem svetu migracij vznikne kakšen nov vidik. Po Bernhardu Waldenfelsu (2011) se koncept tujca (*Fremd*) uporablja vsakodnevno v vseh kulturah in jezikih, pri čemer ima različne kulturne pomene, najdemo pa ga lahko tudi v

umetnosti, denimo v Brechtovem potujitvenem učinku (*Verfremdungseffekt*). Modernost je tujcu odvzela njegovo avro; tujec ni več nekdo, ki bi bil sprejet z velikodušnostjo in sočutjem. »Krivda« migrantov-emigrantov je tako izvorna v ontološkem smislu. Od trenutka emigriranja njihov neobstoj postane dvojen: ne obstajajo ne v kraju prihoda, ker jim tam ne zaupajo, in tudi ne v kraju odhoda, iz katerega so izbrisani.

V svojem prispevku bom poskušala raziskati transformativni položaj pregnanih umetnikov, in še posebej, kako jim je uspelo ustvariti alternativne modele državljanstva in umetniškega ustvarjanja. Ena od osrednjih niti raziskave bo namenjena osvetlitvi vprašanja, kako lahko predpostavka o *pregnanskem gledišču* – v kombinaciji z drugimi osmi, ki determinirajo konstrukcijo identitete, kot so spol, rasa, razred in spolna usmerjenost – odpre nove ontološke, epistemološke, politične in etične perspektive za obravnavo sodobnih vprašanj moči, odpora, identitete, državljanstva, svobode misli in gibanja, še posebej v delih sodobnih umetnikov, kot so Arkadi Zaides, Kepler-452 idr.

Aleksandra Jovičević je profesorica uprizoritvenih umetnosti na oddelku za zgodovino, antropologijo, religijo, umetnost in uprizorjanje (SARAS) na Univerzi v Rimu »La Sapienza« in gostujoča profesorica na Univerzi umetnosti v Beogradu, kjer je tudi diplomirala. Magistrski in doktorski študij je zaključila na Tisch School of the Arts Univerze v New Yorku (NYU), kot Fulbrightova gostujoča raziskovalka pa je delovala tudi na Univerzi Yale. Je ustanoviteljica in članica znanstvenega odbora akademske revije *The Anthology of Essays by the Faculty of Dramatic Arts* (Beograd) in članica uredniškega odbora akademske revije o uprizoritvenih umetnostih *Biblioteca teatrale* (Rim), pri kateri je uredila tudi več tematskih števil. Njena najnovejša publikacija (skupaj z Ano Vujanović) je *Architettura cognitiva e critica dei performance studies* (2026).

Agata Juniku

Z margine do svobode, središču v izogib: dva primera

Na neki javni slovesnosti konec osemdesetih let je Jean-Luc Godard na novinarjevo vprašanje, kako gleda na to, da ga vselej dojemajo kot nekoga *na margini*, odgovoril: »Ja, toda margine držijo knjigo skupaj.«

Figura političnega (dejanskega ali notranjega) begunca, ki je zato tudi tujec (celo v svojem lastnem domačem

okolju), je v družbah prisotna že od nekdaj – vselej jo je seveda spremljal tudi teoretski diskurz njenega časa –, toda zdi se, da jo je v aktualnem globalnem kontekstu mogoče pripisati večinskemu delu prebivalstva. Politični in ekonomski procesi so postali tako odtujeni in nepreklicni, da bi bilo mogoče prakse bežanja, bivanja na margini in umikanja – ob hkratnem zarisovanju in vzdrževanju različnih *prečnih črt skrb* (Kunst) – razumeti kot brechtovski odgovor našega časa. V svojem prispevku želim premisliti dva na prvi pogled različna projekta (iz leta 2025), ki si vsak na svoj način in v specifičnem kontekstu ponovno prisvajata, če parafraziram Baumana, svobodo *pred* pozabo geneze in svobodo *za* solidarnost: ekstremno glasbeno-gledališko predstavo *Rotulus Homo Pendulum*, ki je bila inspirirana in posvečena slovenskemu avantgardnemu umetniku in *razsvetljencu* Marku Breclju, in skorajda gverilski dogodek *NE-Bitef*, ki je nastal po odpovedi uradne izvedbe gledališkega festivala.

Agata Juniku je izredna profesorica na Akademiji za dramsko umetnost Univerze v Zagrebu. Na Université Paris 8 je pridobila DEA (Diplôme d'études approfondies) iz filozofije, doktorirala pa na Univerzi v Zagrebu. Gledališče in ples profesionalno spremlja od leta 1988 – kot novinarka in urednica na Radiu 101, na Tretjem programu hrvaškega radia (*Kazalištarije, Odeon*) ter pri revijah *Zarez* in *Frakcija*. Njeno akademsko raziskovanje je osredotočeno predvsem na sodobne teorije uprizorjanja, konstrukcijo in prezentacijo identitete v gledališču ter postopke političnega delovanja v kontekstu uprizoritvenih praks, vključno z radijsko umetnostjo. Je avtorica knjige *Indoš in Živadinov, teatro-bio-grafiji: sveto in ludično kot modusa političnega v gledališču* (2019).

Elena Knopová

Ponovno pretresanje že znanega: brechtovske strategije v sodobnem slovaškem gledališču

Prispevek se z Brechtovimi razmišljanji o gledališču in družbi ter s postbrechtovskimi uprizoritvenimi strategijami ukvarja na primeru uprizoritve besedila *Ota* (2025), ki ga je napisal dramatik Michal Ditte, zrežirala pa Júlia Rázusová. Uprizoritev izhaja iz biografije radijske novinarke Ote Plávkove, ki je javno nasprotovala invaziji čet Varšavskega pakta na Češkoslovaško leta 1968 in je bila nato nenehno politično preganjana. Pri tem vzporednico s sedanostjo predstavlja zgodba novinarke Laure, ki se sooča z napadi politično zaščitene

oligarhije (ob navezavah na afero Gorila in umor novinarja Jána Kuciaka).

Čeprav uprizoritev izhaja iz avtentičnih gradiv, v prvi vrsti ni delo dokumentarnega gledališča. Ustvarjalci si prizadevajo razkriti razmerja moči kot zgodovinsko konstruirana in zato podvržena spremembam. V ta namen uporabljajo vrsto strategij epskega gledališča in učnega komada (*Lehrstück*). Iz uprizoritve tako nastane model parabole, gledališče pa je preoblikovano v prostor kritičnega učenja skozi dialektični proces *Einverständnis*. Toda didaktična in odkrito ideološka razsežnost gledališča na Slovaškem je bila dolgo zavračana, ne nazadnje tudi zaradi estetske doktrine, vsiljene v obdobju normalizacije. To zastavlja vprašanje, zakaj se prav te strategije danes izkazujejo kot relevantne in ali lahko njihova sodobna reaktivacija obnovi kritični in družbenotransformativni potencial gledališča.

Elena Knopová je višja znanstvena sodelavka na Inštitutu za gledališke in filmske raziskave Raziskovalnega centra za umetnost pri Slovaški akademiji znanosti. Njeno raziskovanje je osredotočeno na sodobno evropsko gledališče in dramatiko, s posebnim poudarkom na tematskih dramaturgijah in transformacijah diskurza o gledališki vrednosti ter na političnih in družbeno angažiranih oblikah gledališča, vključno s skupnostnim gledališčem. V njenem delu pomembno mesto zavzema tudi raziskovanje dediščine Bertolta Brechta v slovaškem gledališču, o tem pa je objavila tudi več študij in člankov. Redno organizira mednarodne konference in vodi delavnice gledališke kritike. Je tudi članica dramaturških svetov slovaških gledaliških festivalov *Dotyky a spojenia* (Dotiki in povezave) in *Nová dráma/New Drama*.

Ana Kocjančič

Scenografski minimalizem ali brechtovski vplivi v zgodnjih postavitvah Nike Matula

Prispevek analizira zgodnje scenografske prakse Nika Matula (1928–1988) kot specifično prostorsko artikulacijo načel epskega gledališča Bertolta Brechta. V središču razprave sta uprizoritvi *Kavkaški krog s kredo* (1957, SNG Drama Ljubljana) in *Švejek v drugi svetovni vojni* (1958, SNG Drama Ljubljana), v katerih Matul vzpostavi prepoznaven scenografski model: enoten, na krožnem tlorisu zasnovan in mehansko pogojen odrski prostor s številnimi rekviziti, ki simbolizirajo prizorišča.

Matulova scenografija vzpostavlja enoten, abstrakten odrski prostor, ki se s pomočjo svetlobnih sprememb, razporeditve zastorov in redukcije rekvizitov dinamično preoblikuje. Takšen pristop odraža ključna načela Brechtove scenografske misli, kot so neiluzionističnost, razkritje gledališkega aparata, funkcionalni minimalizem ter montažni princip organizacije prizorov. Tak scenski koncept omogoča transformacijo prizorišč z minimalnimi sredstvi, kar seveda postavlja dodatno vprašanje o vzrokih za preusmeritev razvoja slovenske scenografije iz plastične scenografije v minimalistično scenografijo.

V prispevku bomo premislili, ali Matul prevzema Brechtova načela zgolj formalno in povezano s sočasno scensko estetiko ali jih prevaja v specifičen prostorski jezik, osnovan na Brechtovih zapisih, ki temelji na krožni ikonografiji in odprti, transformabilni strukturi odra in scenografiji kot aktivnem mediju interpretacije, ki spodbuja gledalčevo participacijo in kritično mišljenje.

Raziskava tako umešča Matulovo delo v širši kontekst modernističnih scenografskih praks ter prispeva k razumevanju recepcije brechtovske estetike v slovenskem gledališkem prostoru druge polovice 20. stoletja.

Ana Kocjančič je teatrologinja, umetnostna zgodovinarica, kustodinja in galeristka. Podiplomski študij je končala na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani na temo *Scenografija v slovenskih dramskih gledališčih med obema vojnama (1918–1941)*. Bila je strokovna sodelavka pri pripravi gledališkega terminološkega slovarja ter soavtorica izdane publikacije (2007, SAZU, Ljubljana). Raziskuje zgodovino slovenske scenografije, njeno povezavo z razvojem slovenske likovne umetnosti in vplive evropskih gledaliških gibanj ter evropske likovne umetnosti na njen razvoj. Je avtorica obsežne monografije *Prostor v prostoru: scenografija na Slovenskem od 17. stoletja do leta 1991* in kustodinja spremljajoče razstave. Zaposlena je na Slovenskem gledališkem inštitutu v Ljubljani in trenutno opravlja doktorski študij na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani.

Jani Kovačič

Nas je Brecht kaj naučil? O nekaterih Brechtovih »Stücke und Lieder«

Brecht je najodmevnejši predstavnik umetniškega toka, ki črpa iz bogate tradicije nemškega kabareta, kamor bi bilo mogoče umestiti tudi Kurta Tucholskega, Ernsta

Buscha, Ericha Kästnerja in številne druge. Brecht je bil izvrsten kompilator in je spretno vtkal literarno zgodovino v svoje videnje/pesmi. Te je rad prepeval ob kitari, a pravo popularnost so njegovi »štikli« dosegli šele v uglasbitvah Kurta Schwaena, Hannsa Eislerja, Paula Dessaua in najodmevnejšega med njimi Kurta Weilla. Ob glasbeni spremljavi in izvedbi bomo povedali nekaj o Brechtovih songih ter njegove melodije skušali primerjati s tistimi, ki so jih uglasbili omenjeni skladatelji. Brecht nas uči trdega optimizma.

Jani Kovačič, slovenski glasbenik, kantavtor, literat, filozof, učitelj. Na slovenski glasbeni sceni je aktiven od leta 1976. Piše poetične zgodbe, satirične in vsakdanje spevne pesmi, pa tudi zahtevne zvočne slike. Aforističen slog, ironični silogizmi in otroška naivnost krasijo njegova besedila. Izdal je številne glasbene albume in nastopal na mnogih koncertih, vključno z glasbeno-kabaretnimi programi, izvajal je pa tudi več Brechtovih songov. Večino kariere (do upokojitve leta 2023) je deloval kot profesor filozofije na Gimnaziji Bežigrad v Ljubljani.

Krištof Jacek Kozak

O tem, kako se je neki Bertolt B. pustil uloviti lastni senci

Morda še bolj kot po svojih dramah je Brecht poznan kot osnovelec in teoretik prvega nearistoteljanskega koncepta dramatike, ki ga je sam imenoval epsko gledališče. Kot je v *Malem organonu* zapisal, se epsko gledališče ne samo loči od tradicionalnega po malodane vseh parametrih, ampak mu v vsem dobesedno nasprotuje.

Zato se zdi predpostavka, da je Brecht obenem tudi avtor drame, ki jo je mogoče razvrstiti v absolutno tradicionalno razumevanje dramatike, skoraj popolnoma absurda. A vendarle drži. Ne samo to: uvrstiti jo je mogoče ob bok dramam, ki jih je zaradi njihove strukture mogoče prešteti na prstih ene roke, in sicer takšne, ki prevzemajo tisto dramsko strukturo, ki jo je mogoče najti le v »absolutnih«, popolnih primerih starogrške tragedije, kakor jih je definiral Aristotel. Gre predvsem za strukturo zapleta, kjer ostaja Sofoklejev *Kralj Ojdip* še vedno nenadkriljiv vzor, in sicer za moment zapletanja se junaka v svoje lastne mreže vse do trenutka prepoznanja.

Do pičice enako poteka in se odvija Brechtova *Mati Korajža in njeni otroci*: protagonistkina usoda se izraža v tem, da zaradi preživetja sebe in svoje družine rine za vojsko, ta pa ji enega za drugim vzame vse tri otroke.

Morda je tragika Matere Korajže skoraj še večja od tiste v *Kralju Ojdipu*, saj se na koncu Brechtove igre protagonistka tega dejstva niti ne zave, temveč še naprej vztraja v svojem nereflektiranem in obupanem premikanju.

Krištof Jacek Kozak je na Univerzi v Ljubljani študiral filozofijo in primerjalno književnost, doktoriral pa leta 2003 iz primerjalne književnosti na University of Alberta v Edmontonu, Kanada. Zaposlil se je na Oddelku za slovenistiko Fakultete za humanistične študije Univerze na Primorskem. Objavil je dve monografiji (druga je izšla še v srbskem, slovaškem in angleškem jeziku) ter vrsto znanstvenih in strokovnih člankov, deloval pa je tudi kot gledališki kritik, prevajalec in dramaturg. Kot predavatelj je gostoval na številnih tujih univerzah.

Eva Kraševac

Puntila in Matti v turbokapitalizmu

Gospodar Puntila in njegov hlapec Matti je Brechtova komedija, ki h klasični filozofski dialektiki gospodar – hlapec v kontekstu kapitalizma prve polovice 20. stoletja dodaja novo dimenzijo. Brechtov marksistično zaznamovani družbenokritični pogled izkristalizira lik notranje razcepljenega modernega kapitalista. Ali njegova človeškost, ki privre na plano v stanju pijanosti, spregovori o človeški naravi, ki se nezavedno izmika brutalnemu kapitalizmu, ali pa je ta zgolj performativna, kot je pogosto tudi v današnjem neoliberalnem korporativnem okolju, v katerem podjetja promovirajo enakost, skrb za zaposlene in trajnostno naravnost, a s tem le maskirajo prizadevanja za nenehno povečevanje dobička?

Očišče Puntilove dvojnosti predstavlja njegov šofer, skozi današnje branje pa eksploatirani prekarni delavec Matti, ki se prilagaja glede na gospodarjevo shizofreno stanje bodisi »človekoljubnega« gospodarja bodisi tirana in zlasti predstavlja strukturno mesto kritične distance. Prispevek na simpoziju bo preverjal, kako deluje dialektika gospodarja in hlapca v času današnjega kapitalističnega realizma, sistema, v katerem se kapitalizem zdi neizogiben, kritika pa je, namesto da bi vodila k spremembam, absorbirana. Kako lahko to gledališko delo v današnjem času osvetli stanje kapitalističnega realizma, prikaže neznosnost etične performativnosti, ki stopa na mesto strukturnih sprememb in pokaže na morebitne alternative? Prispevek zagovarja tezo, da ima Brechtova igra potencial razkrievanja vrzeli med etičnim videzom in ekonomsko real-

nostjo ter da lahko spodbudi kritično soočenje s protislovji sodobnega kapitalizma.

Eva Kraševac je študirala dramaturgijo na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani in na Freie Universität v Berlinu. Pod mentorstvom prof. dr. Mladena Dolarja je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani doktorirala na temo kritične in subverzivne komedije. Zaposlena je v Slovenskem narodnem gledališču Drama Ljubljana. Ustvarja tudi v drugih gledališčih, pri neinstitucionalnih projektih in piše uprizoritvena besedila. Objavlja znanstvene in strokovne članke ter je ena od urednic *Gledališkega lista SNG Drama Ljubljana*.

Sergio Lo Gatto

Dediščina *Lehrstück*a v sodobni italijanski dramatik: primer *Classroom Plays* Davida Carnevalija

Prispevek raziskuje sodobno dediščino Brechtovega učnega komada (*Lehrstück*) v italijanski dramatik. Medtem ko je Brechtov izvirni model poskušal doktrino vcepiti z radikalno sublimacijo posameznika v Množico, sodobne adaptacije te politične in pedagoške namene preoblikujejo za nova institucionalna okolja. Raziskava preučuje, kako dialektična perspektiva – v kateri gledališče deluje kot transformativno orodje tako za izvajalca kot za gledalca – ostaja prisotna tudi v sodobni dramaturgiji.

Kot osrednji primer prispevek analizira delo Davida Carnevalija (uveljavljenega dramatika in umetniškega sodelavca gledališča Piccolo Teatro di Milano – Teatro d'Europa) ter njegov projekt *Classroom Plays*, pri čemer sledi premiku od Brechtovih industrijskih okolij k sodobni učilnici. Ta sodobni model ohranja brechtovsko tipizacijo likov, hkrati pa uvaja hibridni register, ki združuje visoki filozofski diskurz s popkulturo.

Analiza se osredotoča na dva glavna strukturna elementa: na vlogo »igralca-razlagalca«, ki krmari po zabrisani meji med likom in izvajalcem, ter na meta-gledališke odrske napotke, ki dekonstruirajo gledališke konvencije in so zasnovani za prilagodljivo, minimalistično uprizorjanje. Sledeč dediščini Brechtovih *Lehrstücke*, gledališče ostaja pomemben okvir političnega angažmaja: s povezovanjem besedila, uprizorjanja in didaktike prispevek pokaže, kako sodobni učni komadi izpolnjujejo trojno politično funkcijo: naslavljajo pedagoške vrzeli v šolah, pod vprašaj postavljajo družbeno učinkovitost gledališča ter spodbujajo kritično in ozaveščeno občinstvo.

Sergio Lo Gatto je docent za uprizoritvene umetnosti na Univerzi Link Campus v Rimu. Doktoriral je na Univerzi v Rimu »La Sapienza«, kjer je poučeval med letoma 2019 in 2023, trenutno pa predava tudi na Italijanski nacionalni akademiji za dramsko umetnost. Njegovo raziskovanje se osredotoča na gledališko kritiko, sodobno dramatik, igralske tehnike v izobraževalnih kontekstih ter presečišče med performativnostjo in virtualnimi okolji. Kot dramaturg in kurator je sodeloval z nacionalnim gledališčem Emilia Romagna Teatro (ERT), Zvezo evropskih gledališč (Union des Théâtres de l'Europe) in Nacionalnim gledališčem v Rimu. Bil je glavni urednik spletnega časopisa *Teatro e Critica*, sodeluje pri nacionalnem radijskem programu Rai Radio 3 in objavlja v različnih akademskih publikacijah. Objavil je številne prispevke o sodobnem gledališču in plesu.

Milena Massalonga

»Česar ne razumete, je tehnika.« Kje stojimo danes, merjeno z Brechtom

Brecht morda ne potrebuje posodobitve. Kaj če smo namreč mi tisti, ki se moramo posodobiti prek njega? Kaj če naš čas ni prenehal biti Brechtov čas, temveč je le izgubil svoja kritična orodja? Med vrsticami iz njegovega »Govora o času« se prikrade slutnja, da vpadljive izredne razmere zastirajo dolgoročne systemske nujnosti. Tveganje je, da podnebne spremembe, omejevanje človekovih pravic in vojne postanejo nova normalnost. Toda slednje je iz normalizirajočega dojemanja lažje iztrgati kot pa endemične probleme, kakršni so izkoriščanje, krčenje delavskih pravic in paralizirana politična igra, ki so postali nevprašljiva normalnost. Antigono smo pripravljani igrati nasproti fašizmu, smejimo pa se Brechtovi zastavitvi razprave iz leta 1935: medtem ko obsojamo fašistično nasilje, bi se morali vprašati tudi, čemu služi, kdo ima od njega koristi in kaj se z njim ščiti. »Tovariši, govorimo o lastninskih razmerjih!« Danes se nam to zdi kot nekaj, česar ni mogoče nasloviti. Toda: »Če se vam to zdi utopično, vas prosim, premislite, zakaj bi bilo utopično.« Zakaj si ne drznemo več naslavljati problemov pri njihovem korenu, razmišljati v stvarnih, prizemljenih okvirih? Koliko ima pri tem opraviti razširjen občutek nemoči? Koliko je ta nemoč postala nerazločljiva od udobja? In koliko je odvisna od našega humanizirajočega odnosa do tehnike na vseh področjih, pri čemer je njena najnovejša pojavnost oblika umetna inteligenca?

Milena Massalongo poučuje nemško kulturo in književnost, prevajanje ter jezikoslovje na Univerzi v Mantovi. Doktorirala je iz germanistike z disertacijo o Brechtu in Heinerju Müllerju ter diplomirala iz estetike pod mentorstvom G. Agambena. Kot raziskovalka je bila zaposlena na Univerzi v Veroni, Univerzi Roma Tre in Italijanskem inštitutu za germanistiko, kot gostujoča profesorica pa je predavala na umetniških akademijah v Düsseldorfu in Dresdnu. Med njenimi publikacijami so *Brecht gebrauchen* (sourednica, 2017), tematska številka revije *Internationale Zeitschrift für Kulturkomparatistik »Theaterbegriffe«* (sourednica, 2022), *La rovina dell'egoista Johann Fatzer* B. Brechta (2007), *Teatro (e prosa)* H. Müllerja (ur., 2023) ter *Tragedia e teatro drammatico* H. T. Lehmann (ur., 2022). Med njenimi dramaturškimi sodelovanji sta *Fatzer geht über die Alpen* (Berliner Volksbühne in Teatro Stabile Torino, 2011–2012) ter *Disgraced/Dis-crimini* (Residenztheater München in Teatro Stabile Torino, režija Martin Kušej, 2017–2018). Od leta 2021 sodeluje s CUE Press, italijansko založbo gledališke in filmske literature, kjer trenutno pripravlja novo italijansko izdajo Brechtovih del.

Milorad Mičić

Od potujitve do konfrontacije: postbrechtovsko gledališče Oliverja Frlića

Izhodišče prispevka je vprašanje, kakšen je danes Brechtov »Govor o času« v razmerah neoliberalizma, vzpona avtoritarnih politik, pospešene militarizacije, normalizacije nasilja, postresnice in mikrofašizmov ter kakšne so možnosti njegove aktualizacije v kontekstu sodobnih, postbrechtovskih gledaliških praks. Izhajali bomo iz teoretskega izhodišča Bertolta Brechta, zlasti iz njegovega koncepta potujitvenega učinka, ter analizirali njegove potenciale v sodobnem gledališču, pri čemer se bomo osredinili na opus režiserja Oliverja Frlića.

Osrednja teza prispevka je, da Frlićevo gledališče predstavlja izrazito postbrechtovsko prakso: Frlić namreč Brechtovih postopkov ne zavrača, temveč jih premešča v drugačen zgodovinski kontekst in radikalizira. Če je bil potujitveni učinek pri Brechtu osmišljen kot orodje za vzpostavljanje kritične distance, Frlić razvija strategije konfrontacije, ki gledalca premeščajo iz pozicije kritičnega, a distanciranega opazovalca v pozicijo etične in politične soodgovornosti.

Frlićevo gledališče ne proizvaja resnice kot nekatrške stabilne vrednosti, temveč kot dogodek konflikta na odru ter posledično konfliktne konfrontacije z občin-

stvom. Proizvajanje konflikta, nelagodja in afektivne intenzifikacije lahko preoblikuje razmerja med občinstvom, gledališčem in družbeno resničnostjo. Ob tem se bomo v prispevku spraševali, ali lahko konfrontacijo razumemo kot preoblikovano oziroma radikalizirano obliko potujitve oziroma ali postbrechtovsko gledališče ne deluje več primarno preko distanciranja, temveč preko neposredne vpletenosti, s čimer vzpostavlja nove načine artikulacije »govora o času«.

Milorad (Mišo) Mičić je leta 2016 diplomiral iz prevajalstva na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, leta 2021 pa magistriral iz oblik govora na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani (UL AGRFT). Za magistrsko delo *Kaj se skriva v tišini?* je leta 2022 prejel tudi akademsko Prešernovo nagrado. Trenutno je vpisan v četrti letnik doktorskega študija scenskih umetnosti na UL AGRFT, v sklopu katerega piše doktorsko disertacijo z naslovom *Razmerja moči v gledališču Oliverja Frlića*. Že več kot dvajset let deluje v neodvisnem gledališču kot igravec, dramaturg, režiser in producent, v zadnjem času pa se poleg prakse intenzivneje ukvarja tudi s teorijo.

Vid Milaković

Aristotel in Brecht v sodobnem gledališču – kdo bo koga?

Razširjeni aristotelizem je v zadnjih dveh stoletjih postopoma zavzel evropski gledališki prostor in v ospredje postavil idejo gledalčevega vživljanja v dramske like, ki gledalca vodi do doživetja očiščenja, t. i. katarze. Na začetku 20. stoletja je Aristotelove ideje posnemanja (*mimesis*) in vživljanja izzval Bertolt Brecht z osnovanjem epskega gledališča, ki temelji na potujitvenem učinku in katerega smoter je osnivanje kritične države (*Haltung*) gledalca do družbenih problematik, ki jih gledališka predstava osvetljuje. Nasprotujoči si razumevanji gledališča sta ovrednoteni znotraj trenutne družbene klime, pričakovanj sodobnega gledališkega občinstva in omejene subverzivnosti trenutne umetniške produkcije. Kateri smoter, katarza ali oblikovanje kritične države, ki vodi do družbene angažiranosti, je lažje dosegljiv v današnji družbi in zakaj? Ali obstaja razlika med lažje dosegljivimi cilji in tistimi, ki so nujnejši? Zaključujem, da je zaradi večje individualiziranosti družbe gledalec bolj »nagnjen« k dožemanju predstave na samonanašajoč se način in tako bolj odprt za doživetje individualne spremembe (katarze) kot oblikovanja kritične države do trenutnih družbenih struktur. Hkrati je sodobno občinstvo visoko izobraženo, privilegirano in stabilno ter prioritizira prvine vživljanja kot najpomembnejši

kriterij govornega gledališča, s čimer je bolj skladno z Aristotelovim gledališčem, ki prav strategijo vživljanja uporablja kot orodje za doseg katarze. Hkrati ugotavljam, da je subverzivna funkcija gledališča, podobno kot pri vseh drugih umetnostnih zvrsteh, močno omejena, saj je prostor umetnosti v kapitaloparlamentarizmu postal mesto sprave, ki »nadomešča« družbeni odpor. V zaključku predlagam mogoče rešitve za »impotenco« sodobnega gledališča pri spodbujanju (potrebnih) družbenih sprememb.

Vid Milaković je scenarist, režiser in producent. Študiriral je na New York University v Abu Dabiju, kjer je diplomiral iz psihologije in filma. Za svoj film *T(h)rust* (2022) je prejel štipendijo oddelka za film in nove medije ter osvojil glavno študentsko nagrado na SICA Film Festival v Los Angelesu. V študijskem letu 2021/22 je na NYU Tisch v New Yorku neodvisno produciral kratki film *Ocean Without a Floor*, ki je bil prikazan v spremljevalnem programu na filmskem festivalu v Sarajevu (2023). Kot mladi filmski ustvarjalec je sodeloval na programu Campus Talents na filmskem festivalu v Motovunu (2022) ter leto pozneje obiskal filmski festival v Zagrebu. Njegov diplomski film *But I Love You* (2023) je bil prikazan na Catania Film Festival v Italiji in Prvi Kadar IFF v Bosni in Hercegovini. Trenutno je študent magistrskega študija filmske režije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani.

Aldo Milohnić

Brechtovo »gledališče znanstvene dobe« v distopičnih časih

Kot lahko preberemo v Brechtovih *Delovnih dnevnikih*, je ključna teza *Malega organona za gledališče*, da je »določena vrsta učenja najpomembnejše razvedrilo našega časa, zato mora v našem gledališču zasedati pomembno mesto«. To razvedrilo, ki je hkrati učenje in zabava, je zanj užitek, ki ga mora pri svojem občinstvu porajati »gledališče znanstvene dobe«. Dialektično razmerje med učenjem in zabavo je gotovo pomemben zastavek ne le *Organona*, temveč celotne Brechtove teorije gledališča. To razmerje je namreč postavil na trdne materialistične temelje, kajti v njem je zapredeno protislovje, ki ga ni mogoče razrešiti v pogojih kapitalističnega načina produkcije, »ko se pridobiva znanje zato, da se ga proda naprej po kar najvišji ceni, in ko celo visoka cena dopušča nadaljnje izkoriščanje tistim, ki jo plačajo«. Dokler je smoter učenja pridobivanje kvalifikacij z namenom zvišanja cene delovne sile na trgu dela, učenje ne more

biti razvedrilo, temveč življenjska nuja, tako kot se delavci ne morejo otresti prisilnega dela, dokler je delo »svobodno« kot mezdno delo, dokler torej »svobodno« prodajajo svojo delovno silo na trgu dela. Če je mezdno delo ujeto v paradoks, da je prisilno prav zato, ker je svobodno, potem »ne gre za to, da bi delo osvobodili, temveč da bi ga odpravili«, kot sta dognala že Marx in Engels v *Nemški ideologiji*. Vendar v današnjih »mračnih« časih poznega, neoliberalnega kapitalizma gre produkcija vednosti še vedno z roko v roki z reprodukcijo kapitalističnega načina produkcije in še vedno »si je lažje predstavljati konec sveta kot pa konec kapitalizma«. Za naš premislek pa je še posebej pomembno, kar Fredric Jameson dodaja k tej distopični aporiji: vprašati bi se morali, »kako spodbuditi občutek zgodovine, da začne znova oddajati šibke signale časa, drugačnosti, spremembe, Utopije«. Ali je torej še kaj prostora za utopično mišljenje v teh distopičnih časih? Ali je še kaj upanja za »gledališče znanstvene dobe«?

Aldo Milohnić je redni profesor za zgodovino gledališča na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani in predstojnik Centra za teatrologijo in filmologijo UL AGRFT. Je avtor znanstvenih monografij *Teorije sodobnega gledališča in performansa*, *Umetnost v času vladavine prava in kapitala*, *Gledališče upora in 40 let sem delal: dramatizacije in priredbe Cankarjevega Hlapca Jerneja*, soavtor nekaterih drugih knjig (npr. *Čas je za Brechta!*) in urednik (npr. *Brecht/Gestus*). Je član uredniških odborov gledaliških revij *Amfiteater* in *European Journal of Theatre and Performance*. Dejaven je tudi kot dramaturg in kurator razstav, konferenc in simpozijev s področja scenskih umetnosti. Raziskovalno se posveča zgodovini in teoriji gledališča, sodobnim performativnim praksam ter sociologiji kulture in umetnosti.

Ana Perne

Brechtova teorija kot dejavnik preoblikovanja igralskih praks na Slovenskem

Prispevek obravnava vpliv gledališke teorije Bertolta Brechta na razvoj igralskih praks na Slovenskem, s poudarkom na prehajanju od psihološkega realizma k bolj distanciranim, refleksivnim oblikam igre. Brechtov koncept epskega gledališča je, zlasti skozi potujitveni učinek (*Verfremdungseffekt*) kot strategijo dekonstrukcije mimetične identifikacije in destabilizacije iluzionistične paradigme igre, pomembno zaznamoval razumevanje igralskega odnosa do lika, besedila in občinstva.

V slovenskem prostoru prihaja ta vpliv do izraza postopoma in z določeno zadržanostjo; izrazitejši premiki so redki in postanejo opaznejši šele z uveljavitvijo postmodernističnih teženj. Analiza se osredotoča na ključne uprizoritvene momente, ki so prispevali k preoblikovanju igralskega izraza, na sobivanje psihološko motiviranih z bolj distanciranimi, refleksivnimi pristopi, na spremembo v mišljenju igralskega izraznega aparata (telesa in glasu) kot nosilca citatnosti in narativizacije. V uprizoritveni zgodovini Brechta na Slovenskem se kot eden pomembnejših vidikov kaže tudi vključevanje brechtovskih postopkov v prakse postdramskega gledališča.

Posebna pozornost je tako namenjena vprašanju, kako so slovenske igralkе in igralci prehajali od seznanjanja z Brechtovo teorijo k njenemu praktičnemu – večkrat tudi selektivnemu, fragmentarnemu – udejanjanju, kakšno vlogo so pri tem odigrale specifične zgodovinske oziroma družbenopolitične okoliščine in v kolikšni meri se estetska forma razvije tudi v politično gesto. Prispevek s tem odpira širšo razpravo o nekdanji in sedanji aktualnosti Brechtove teorije, njenem vplivu na razumevanje igre kot kritične in družbeno angažirane umetniške prakse ter o njeni reinterpretaciji v sodobnem gledališču.

Ana Perne je zaključila študij dramaturgije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo ter študij francoskega jezika in književnosti in sociologije kulture na Filozofski fakulteti, oboje Univerza v Ljubljani. Vrsto let je delovala kot kritičarka na področju uprizoritvenih umetnosti ter v različnih vlogah – kot urednica, moderatorka pogovorov, prevajalka idr. – sodelovala z različnimi gledališči in festivali. Od decembra 2014 je zaposlena v Slovenskem gledališkem inštitutu; med drugim je bila leta 2015 soavtorica razstave *Gremo na Borštnika!* ob 50. obletnici Festivala Borštnikovo srečanje, v Cankarjevem letu 2018 sovodja simpozija *Stoletje Hlapcev*, leta 2023 je bila avtorica in kustosinja razstave *Mejniki gledališke igre*, ki je zasledovala razvoj gledališke igre na Slovenskem.

Gregor Pompe

Brechtova ideja epskega gledališča v opernem kontekstu časa

V zgodovino gledališča so se gotovo kot prelomne zapisale Brechtove »Opombe k operi, Vzpon in padec mesta Mahagony'«, kjer nedvomno govori o epskem gledališču, ki ga postavlja v dialektično razmerje z dramatičnim gledališčem. Nenavadno pa se zdi, da je bil nov

koncept gledališča domišljen kot odgovor na operno »situacijo« oz. na njeno posebno obliko, ki jo Brecht razume kot »kulinarično opero«. Zato se velja vprašati, katere opere je Brecht poznal in jih je imel za »kulinarične«? V kolikšni meri je bil ta njegov razgled po operi pravzaprav izrazito konservativen in ali ni morda v svojem kratkem pregledu opere določenih sodobnejših del morda celo namenoma spregledal? Kajti v opernih delih, nastalih v dvajsetih letih 20. stoletja, torej neposredno pred *Mahagonnyjem*, je vendarle mogoče odkriti številne elemente, ki jih je Brecht povezal v idejo epskega gledališča. Namen članka je torej postaviti Brechtove ideje o gledališču v operni kontekst časa in poiskati možne vplive in reakcije ter razgrniti nujno dialektično odvisnost Brechtovih konceptov od tradicionalne operne forme in Wagnerjeve zasnove glasbene drame.

Gregor Pompe je študiral primerjalno književnost, nemški jezik in muzikologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, kjer je doktoriral iz muzikologije. Deluje kot redni profesor na Oddelku za muzikologijo Filozofske fakultete, njegovi raziskovalni interesi pa veljajo predvsem vprašanjem sodobne glasbe, glasbenega gledališča in semantike glasbe. Objavljal je vrsto znanstvenih člankov v mednarodnih revijah in nekaj monografij. Za svoje delo je prejel Mantuanijevo priznanje Slovenskega muzikološkega društva. Je član različnih strokovnih teles, deluje pa tudi kot glasbeni publicist, skladatelj, operni dramaturg in organizator glasbenega življenja.

Goran Sergej Pristaš

Kompozitni pogled in ranljiva zborovanja

Prispevek bo ponovno premislil Brechtova koncepta potujitveni učinek (*Verfremdungseffekt*) in učni komad (*Lehrstück*), in sicer v kontekstu sodobnih »mračnih časov«, ki jih zaznamujejo podnebna kriza, vojna ter erozija zaznavnih in političnih horizontov. Izhajajoč iz Brechtove trditve, da nove materialne razmere zahtevajo nove gledališke forme, bo prispevek zagovarjal stališče, da se podnebne spremembe upirajo ne le dramski strukturi, temveč tudi postdramskim načinom reprezentacije, saj destabilizirajo mero, časovnost in možnost koherentne perspektive.

V takšni situaciji potujitev ne more več temeljiti zgolj na kritični distanci. Namesto tega se premakne proti premestitvi znotraj zaznavanja samega. Prispevek bo tako vpeljal koncept kompozitnega pogleda kot pre-

oblikovanje potujitve: gre za način gledanja, ki izhaja iz materialnih, čutnih in relacijskih pogojev uprizoritve. Namesto da bi gledalca postavil zunaj dogodka, destabilizira zaznavanje od znotraj ter ustvarja situirane in fragmentirane načine pozornosti.

Hkrati bo prispevek ponovno premislil tudi Brechtov *Lehrstück*, in sicer skozi prakse, ki v ospredje postavljajo ranljivost, soodvisnost in asimetrijo med izvajalci in gledalci. Na podlagi projekta *To = To*, ki so ga ustvarili Peti ansambl HNK Ivan pl. Zajc Rijeka, skupina CO2...par umetnikov in sodelavci, bo prispevek preučil, kako takšna »ranljiva zborovanja« ustvarjajo performativna okolja, v katerih se zaznavanje nenehno preoblikuje, znanje pa se ne prenaša, temveč izpogaja. Namesto da bi te prakse krizo reprezentirale, ustvarjajo pogoje, v katerih samo zaznavanje postane polje politične in estetske transformacije ter odpira prostor za nove oblike odnosov in kolektivne imaginacije.

Goran Sergej Pristaš je dramaturg in član skupine CO2...par umetnikov, ki jo soustvarja skupaj z Nikolino Pristaš; je soustanovitelj in član kolektiva uprizoritvenih umetnosti BADco. ter profesor dramaturgije na Akademiji dramske umetnosti Univerze v Zagrebu. Je vodja delovne skupine za kulturno strategijo in kulturni razvoj mesta Zagreb. Kot raziskovalec in kurator pri Centru za dramsko umetnost (CDU) je bil eden od pobudnikov projekta *Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000*. S svojimi projekti in sodelovanji (BADco., *Frakcija*) je sodeloval na Beneškem bienalu leta 2011 in 2016, na Documenti 12, sejmu ARCO ter številnih festivalih in konferencah. Na Univerzi umetnosti Uniarts (Stockholm), JLU (Giessen), Statens Scenekunsthøjskole (Kopenhagen), P.A.R.T.S. (Bruselj), KHiO (Oslo) in drugih institucijah je mentoriral in poučeval predmete s področij dramaturgije uprizoritvenih umetnosti, pisanja za uprizoritev, analitičnega pisanja, dramaturgije in koreografije ter sodelovalnih praks. Med letoma 1996 in 2007 je bil prvi glavni urednik revije *Frakcija*, namenjene uprizoritvenim umetnostim. Njegova zadnja knjiga je *Exploded Gaze* (2018).

Francesco Puccio

Prevrednotenjeruševin: Sofoklejeva *Antigona* kot brechtovski *Lehrstück* v arheoloških prostorih

V odgovor na simpozijški poziv k ponovnemu premisleku političnega in pedagoškega gledališča Bertolta Brechta v kontekstu sodobnih realnosti prispevek ponuja reinterpretacijo Sofoklejeve *Antigone* v okviru

brechtovskega učnega komada (*Lehrstück*). Namesto tradicionalnega pogleda na klasično tragedijo kot na nespremenljiv kanonični spomenik prispevek raziskuje, kako drama deluje kot odprt performativni model kolektivnega učenja, pri čemer preizprašuje nerazrešene napetosti med državljansko odgovornostjo, neso-glasjem in državnim nasiljem. Jedro raziskave predstavljajo uprizoritve, izvedene v arheoloških kontekstih. Območja antične dediščine so daleč od tega, da bi služila zgolj kot nevtralne zgodovinske kulise ali objekti turističnega občudovanja, temveč funkcionirajo kot aktivni dramaturški dejavniki. Materialna prisotnost ruševin, razslojenost zgodovin in strukturne omejitve neposredno ustvarjajo potujitveni učinek (*Verfremdungseffekt*), s čimer razgrajujejo gledališko iluzijo in preprečujejo pasivno identifikacijo občinstva. Prispevek izhaja iz prostorske dramaturgije, zlasti iz radikalnega ukvarjanja The Living Theatre z Brechtovim *Modelom za Antigono 1948*, ter zagovarja tezo, da prostori kulturne dediščine vzpostavljajo svojevrstno brechtovsko dialektiko. Arheološka najdišča hkrati razkrivajo zgodovinsko oddaljenost antičnega besedila in razgaljajo vztrajnost sodobnih mehanizmov nadzora. S povezovanjem Brechtovega »gledališča znanstvene dobe« s sodobnimi *site-specific* praksami želi prispevek pokazati, kako uprizorjanje *Antigone* v arheoloških okoljih ponovno aktivira javno in politično funkcijo uprizoritve. S tem ko se starodavni kamen iz pomirjujočega artefakta preoblikuje v kritični medij, gledališče občinstvu omogoči soočenje z razpokami sedanjosti in ponovni premislek razmerja med spominom, prostorom in kolektivno odgovornostjo.

Francesco Puccio je raziskovalec zgodovine gledališča in uprizoritvenih umetnosti na univerzi eCampus. Kot gledališki režiser, dramatik in raziskovalec povezuje akademsko raziskovanje z raziskovanjem, temelječim na umetniški praksi, pri čemer se osredotoča na performativnost klasičnega mita, prostorsko dramaturgijo ter praktično aktivacijo kulturne dediščine na modernem in sodobnem odru. V svojem raziskovanju preučuje, kako antični uprizoritveni konteksti in dialektične metodologije ponujajo kritična orodja za soočanje s sodobnimi političnimi realnostmi. Med njegovimi novjšimi monografijami sta *Le parole e i gesti della divinazione: Tiresia in scena* (2025) in *In sacrificio: Il personaggio di Ifigenia tra teatro e cinema* (2025).

Jakob Ribič

»Pogled tujca«: kakšna bi lahko bila sodobna oblika potujitvenega učinka?

V eseju »Kaj je epsko gledališče?« Walter Benjamin koncept potujitvenega učinka ponazori s slavnim primerom: družinski konflikt na robu nasilja je prekinjen, ko se nenadoma na hišnem pragu pojavi tujec. V besedilu »Avtor kot proizvajalec« Benjamin tujčev pogled nato poveže še s potujenim pogledom epskega dramatika.

Prispevek si za izhodišče jemlje prav ta primer in se pri tem osredotoča na figuro tujca kot strukturno pozicijo, s katere je mogoče zaznati nasilje in ga narediti vidnega. Toda kdo točno je tujec iz Benjaminovega prikaza? Sara Ahmed lucidno poudarja, da tujec ni preprosto nekdo, ki ga ne prepoznamo, temveč nekdo, *ki ga prepoznamo natanko kot tujca*. To pomeni, da je ta figura zgodovinsko in družbeno določena ter pogojena z relacijami moči. Kljub temu pa v zadnjem obdobju Ahmed predlaga reappropriacijo te figure. Tako imenovano »feministično uničevalko razpoloženja« (*feminist killjoy*) opiše kot nekoga, ki naj bi bil umeščen zunaj obstoječega družbenega reda, ki domnevno ni povsem »doma« v ustaljenih kategorijah in običajnih predpostavkah vsakdanjega življenja, ki je skratka odtujen od dominantnih družbenih orientacij. Toda prav ta odtujenost (oziroma potujenost) nazadnje omogoča, da te orientacije postanejo vidne – in da jih lahko feministična uničevalka razpoloženja posledično tudi bolje razume.

V tem smislu prispevek zastavlja vprašanje, ali je mogoče Ahmedin koncept »feministične uničevalke razpoloženja« danes razumeti kot »tujca« iz Benjaminovega primera, kot figuro, katere pogled je povezan s pogledom epskega dramatika, ki zaznava družbeno nasilje in ga privede v vidnost. Prispevek tako premisli, ali bi takšna rekonfiguracija figure tujca lahko odprla pot k premisleku o sodobnih oblikah potujitvenega učinka, enega od temeljnih konceptov Brechtovega gledališča.

Jakob Ribič je član raziskovalne skupine UL AGRFT, kjer je v okviru svojega doktorata opravil raziskavo o življenju in delu Bertolta Brechta. Strokovne in znanstvene članke objavlja v različnih publikacijah, tudi v vodilni svetovni reviji za področje brechtologije (*The Brecht Yearbook*). Kot sourednik je skupaj z Aldom Milohničem poskrbel za novo slovensko izdajo *Kupovanja medenine* in *Malega organona za gledališče*, v pripravi pa je tudi drugi zvezek Brechtovih spisov. Je prejemnik dveh akademskih Prešernovih nagrad in član različnih gledaliških komisij in žirij.

Anthony Squiers

Onkraj estetike: Brechtov ontološki prelom z Aristotelom

Brechtov prelom z Aristotelom je v brechtoloških študijah že dobro raziskan in je bil predmet obsežnih razprav vse od začetkov znanstvenega preučevanja Brechta. Tako je denimo Walter Benjamin že leta 1939 zapisal: Brecht »svojo dramaturgijo vpeljuje kot ne-aristotelovsko, kakor je Riemann vpeljal ne-evklidsko geometrijo [...] Pri Riemannu je odpadel aksiom o vzporednicah. V Brechtovi dramatik pa je odpadla aristotelovska katarza« (*Poskusi o Brechtu*, prev. Amalija Maček, Ljubljana: Studia Humanitatis, 2009, str. 26). Od Benjaminja dalje so raziskovalci to paradigmatično spremembo večinoma razumeli kot estetsko. Ker so Brechtovo opredelitev katarze kot ključne točke preloma vzeli za izhodišče, so njegov prelom z Aristotelom interpretirali v okviru gledališke forme in učinkov na gledalca – potujitve, antiluzionizma in prekinjanja življenja.

Vendar pa pričujoči prispevek dokazuje, da *takšna interpretacija v temelju napačno razume naravo tega preloma*. Ta prvenstveno ni estetski, temveč ontološki: zadeva temeljne predpostavke o strukturi realnosti, na katerih temelji Aristotelovo razumevanje drame. To, kar so raziskovalci opredelili kot točko preloma, je zgolj izpeljani učinek globljega in temeljnejšega razcepa.

Brechtova trdoživa relevantnost za naše »mračne čase« poudarja pomen tega raziskovalnega izhodišča. Njegov projekt temelji na pripravljenosti podvreči kritičnemu premisleku najbolj temeljne predpostavke o sami realnosti, to pa je poteza, ki je ostala premalo raziskana. V času, ko se dominacija, kriza in nasilje kažejo kot naravni in neizogibni, nam obravnava Brechtovega ontološkega preloma omogoča razkriti njihovo kontingentnost in ponovno odpreti horizont spremembe.

Anthony Squiers je doktor politologije z Univerze Western Michigan in ima postdoktorsko habilitacijo iz ameriških študij z Univerze v Passau. Je sodelavec AMDA College and Conservatory of the Performing Arts v Los Angelesu in raziskovalec na Berlinskem inštitutu za kritično teorijo. Obširno je pisal o Brechtu ter za svoje delo prejel več štipendij in nagrad. Med njegovimi publikacijami so knjige *An Introduction to the Social and Political Philosophy of Bertolt Brecht*, *Philosophizing Brecht* in *Bertolt Brecht's Adaptations and Anti-capitalist Aesthetics Today*. Je tudi ustanovni član uredniškega odbora knjižne zbirke Brecht Studies, ki jo izdaja Camden House, ter sourednik revije *E-CIBS*, revije za uprizoritvene umetnosti Mednarodnega Brechtovega društva.

Lara Tarbuk

Z roba jezika: pregnanstvo in pogovor pri Bertoltu Brechtu in Senthuranu Varatharajahu

Za mizo v kavarni na železniški postaji begunca Ziffel in Kalle v Brechtovih *Pogovorih beguncev* (1940/41) družbo, v katero sta pribežala, podvržeta kritičnemu pretresu. Izhodišče njune ideološke analize sta tako njun položaj v pregnanstvu kot tudi medij njunega pogovora, ki ju nazadnje pripelje do premisleka o njunem jeziku in njegovih mejah. Izkušnja bega in dogodek pogovora – kot napove že sam naslov – tako postaneta dva stebra premisleka, ki se razvije v nadaljevanju besedila.

Roman Senthurana Varatharajaha *Vor der Zunahme der Zeichen* (Pred porastom znamenj), objavljen leta 2016, na vrhuncu tako imenovane begunske krize, prevzema literarnozgodovinsko tradicijo Brechtovih *Pogovorov beguncev* in jo posodablja: namesto da bi se srečala v prehodnem prostoru kavarne na železniški postaji, pogovor med nekdanjima razseljenima osebamama zdaj poteka prek klepeta na Facebooku – in tako torej v pisni obliki. Čeprav je njun jezik zapisan v znamenjih, se izkaže za bežeč, prav tako kot sta bila bežeča tudi onadva. Tako se tudi tukaj oba sogovornika, Valmira in Senthil, vrnete k temeljem njune izmenjave: k izkušnji bega in pogojem njunega jezika.

Prispevek preučuje linije bega med obema besediloma – Brechtovimi *Pogovori beguncev* in Varatharajahovim romanom *Vor der Zunahme der Zeichen* – ter ju bere kot soočanja s pogoji in možnostmi govorjenja v pregnanstvu in o njem. Kot taki postajata obe besedili seizmografa pregnanstev njunih vsakokratnih sedanosti.

Lara Tarbuk je podoktorska raziskovalka na Inštitutu za germanistiko in medijske kulture na Tehniški univerzi v Dresdnu. Študirala je germanistiko in slavistiko v Beogradu, Freiburgu in Berlinu. Od leta 2020 do začetka leta 2025 je raziskovala in poučevala na Svobodni univerzi v Berlinu, kjer je doktorirala iz zgodnjih dram Bertolta Brechta in Ödöna von Horvátha. Njena raziskovalna področja vključujejo književnost Weimarske republike, dramatik in gledališče ter sodobno postmigrantsko književnost. Njena najnovejša knjiga je *Aufführungen der Republik. Dramatische Entwürfe theatraler Ereignisse in Stücken von Bertolt Brecht und Ödön von Horváth* (2026).

Agata Tomšič

Zakaj uprizoriti Brechta v dobi kapitalističnega realizma? Dva praktična primera, ki skušata »spremeniti svet« skozi gledališče in moč imaginacije

Leta 2009 je Mark Fisher objavil publikacijo, v središču katere je bila trditev, da si je »lažje zamisliti konec sveta kot pa konec kapitalizma«. Leta 2022 je revija *Der Spiegel* poročala, da milijarderji znova prebirajo Marxa, da bi kapitalizem rešili pred samim sabo. V tem kontekstu je gledališka skupina ErosAntEros inspiracijo našla v dveh Brechtovih besedilih iz tridesetih let 20. stoletja, da bi se soočila z globalnim politično-ekonomskim statusom quo in tako sledila utopiji, po kateri bi nam ponovno branje Brechta lahko pomagalo preseči kapitalizem. Skupina v svojo umetniško prakso prenaša Benjaminova koncepta *citiranja* in *dialektične podobe*, pri tem pa se loteva enega od Brechtovih najbolj radikalnih esejev, »Pet težav pri pisanju resnice«, in gledališkega komada *Sveta Ivana Klavniška*, s katerim si je Brecht prizadeval marksistično misel približati množicam. Besedili, napisani po zlomu borz leta 1929 in Hitlerjevem vzponu na oblast, se osredotočata na manipulacijo z informacijami, finance, kapital in izkoriščanje delavcev ter anticipirata obdobje gospodarske krize, propadanja industrije, opuščanja zemlje in revščine, ki je privedlo do druge svetovne vojne. Obe besedili je skupina uprizorila v multidisciplinarnih formah, v katerih je izgovorjena beseda vzpostavila intenziven dialog z glasbo in videom, kar je bilo še posebej značilno za mednarodno in večjezično produkcijo, osredotočeno na Laibach, eno od najbolj radikalnih in provokativnih glasbenih skupin zadnjih štiridesetih let.

Te teme bom obravnavala z dvojne perspektive – umetniške in raziskovalne –, saj bom izhajala iz lastne vpletenosti v omenjene kreativne procese. Brechta bom vzela kot model delovanja na sedanost, in sicer skozi moč imaginacije – te vitalne sposobnosti, ki jo naše sodobne družbe čedalje bolj zanemarjajo.

Agata Tomšič je leta 2013 magistrirala iz uprizoritvenih umetnosti na Univerzi v Bologni. Od takrat objavlja eseje, ureja knjige, kurira programe in sodeluje na mednarodnih konferencah, obenem pa se je izpopolnjevala pri kolektivih in umetnikih, kot so Societas, Schaubühne, Odin Teatret, Motus, Living Theatre, Teatro Valdo-

ca, Fanny & Alexander, Anagoor in druge pomembne osebnosti sodobne uprizoritvene scene. Leta 2010 je soustanovila gledališko skupino ErosAntEros, s katero ustvarja multidisciplinarne, politično angažirane uprizoritve v sodelovanju z vodilnimi evropskimi gledališči in festivali. Med letoma 2018 in 2026 je bila sodirektorica gledališkega festivala POLIS v Raveni, pri čemer je vse bolj utrjevala svojo vlogo kuratorke in vodje mednarodnih projektov in mrež. Leta 2023 je na Državnem konservatoriju v Raveni zaključila drugo stopnjo strokovnega magistrskega študija petja glasbe 20. in 21. stoletja oziroma sodobne vokalne glasbe. Leta 2026 je bila imenovana za umetniško direktorico festivala Mittefest v Čedadu za obdobje 2027–2029.

Tomaž Toporišič

Po sledih Brechtovih temeljnih reform dramaturgije v sodobnih uprizoritvenih umetnostih

Prispevek izhaja iz predpostavke, da je ob Artaudu prav Brecht izvedel enega najbolj radikalnih obratov od tradicije evropocentričnega dramskega gledališča ter pomembno vplival tudi na paleto gledaliških ustvarjalcev druge polovice prejšnjega stoletja. Alain Badiou je zato v svoji knjigi o dvajsetem stoletju zapisal, da prav Brecht »predlaga in preizkuša temeljne reforme dramaturgije, tako glede pisanja kot tudi glede igre in režije,« ter gledališče končno vzpostavi kot »kolektivno zgodovinsko razjasnitev«.

Sedemdesetletnica njegove smrti je iztočnica za razmislek o brechtovskem in postbrechtovskem v sodobnih uprizoritvenih praksah. Hkrati je tudi priložnost za povezavo Brechtovega epskega in dialektičnega gledališča z izbranimi (post)brechtovskimi poudarki avtorjev, kot so Heiner Müller in Elfriede Jelinek, Oliver Frlić in Anja Hilling, Sebastijan Horvat in Milena Marković.

Zanimalo nas bo, kako je Brecht, ki je ukinil gledališče kot psihologijo, hermenevtiko smisla, jezikovne igre in paruzijo telesa ter ga postavil kot »aparatus konstrukcije resnic« (Badiou), postal (kot opozarja Barthes) »eksemplarična oseba« temeljnih premikov znotraj gledališča dvajsetega stoletja. Kot marksist je razmišljal o učinkih znaka in ni več izražal, ampak je označeval realnost. Dramski avtor tako »ni več skriti prepričevalec, ampak se odprto pogaja z gledalcem za njegovo sodelovanje« (Wright). Tako je sprožil serijo novih politik uprizarjanja.

Zanimalo nas bo, kako se je prav »pot za mule, zanemarena in zaraščena«, ki je (kot je zapisal Benjamin) prišla »na plan v Brechtovih dramah«, uveljavila v sodobnih uprizoritvenih umetnostih in kakšne spremembe je doživela. Kako sodobni umetnosti v smislu brechtovskega gestusa uspeva razkrivati izmuzljivo mejo med družbenim nasiljem in nasiljem proti družbi, med angažirano umetnostjo in nemočjo njene subverzije.

Tomaž Toporišič je dramaturg in gledališki teoretik, redni profesor za področje dramaturgije in scenskih umetnosti na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani ter izredni član SAZU. Med letoma 1990 in 2016 je bil dramaturg in programski direktor Slovenskega mladinskega gledališča. Soustanovil je tudi festival sodobnih odrskih umetnosti Exodos. Za svoje delo je prejel več nagrad. Njegove knjige: *Med zapeljevanjem in sumničavostjo* (2004); *Ranljivo telo teksta in odra* (2007); *Levitve drame in gledališča* (2008); Zbornik *Drama, tekst, pisava* (souredila P. Pogorevc, 2008); zbornik *Occupying Spaces: Experimental Theatre in Central Europe: 1950–2010* (souredila I. Svetina in T. Rogelj, 2010); *Medmedijsko in medkulturno nomadstvo* (2018); zbornik *Drama, tekst, pisava 2* (souredila P. Pogorevc, 2021), *Nevarna razmerja dramatike in gledališča XX. in XXI. stoletja* (2021); *Dramske pisave stoletja: od Ivana Cankarja do Simone Semenič in naprej* (2023); zbornik *The Twenty First Century Slovenian Theatre and Drama in International Context* (souredili M. Murnik, B. Orel in G. Troha, 2025), *Gledališče v dramatizirani družbi tekoče moderne* (2026).

Yujia Zheng

Potujitev hipergledalca: Brecht po Rancièru

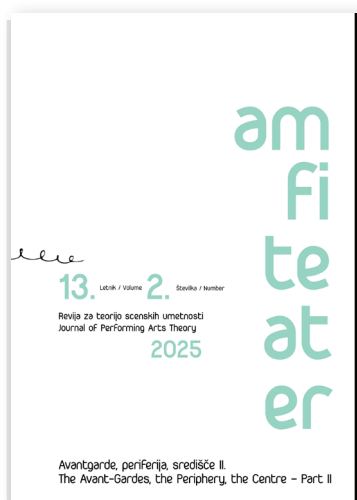
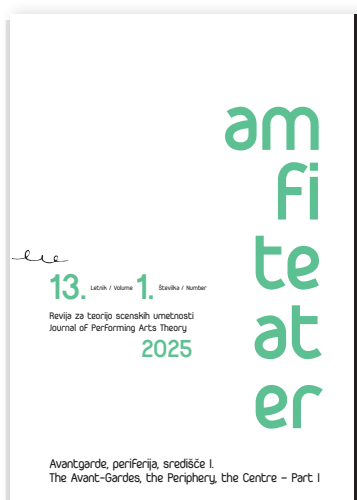
Izhajajoč iz Rancièrove kritike temeljnih predpostavk Brechtove gledališke teorije, bom ponovno premislil koncept potujitvenega učinka (*Verfremdungseffekt*). Rancière v delu *Emancipirani gledalec* trdi, da je »tudi gledanje akcija« (13), predstava pa da obstaja kot spektakel, »kot samostojna stvar, [ki se] odvija med umetniškovo idejo in občutjem ali razumevanjem gledalca« (14). Kot »tretja stvar« predstava »zavrača vsakršen identičen prenos, vsakršno identičnost vzroka in učinka« (14). Če so torej gledalci že aktivni in če je gledanje usmerjeno k »tretji stvari«: ali je potemtakem lahko samo gledanje še vedno objekt opazovanja?

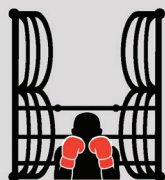
Izhajajoč iz Rancièrovega koncepta »hipergledališča«, bom tudi sam uporabljal izraz »hipergledalec«, in sicer

za opis gledalca, čigar aktivnost se nenehno potrjuje. Na podlagi pisanja Liz Tomlin in empiričnih raziskav občinstva bom trdil, da se lahko takšno gledanje – kadar se aktivnost gledalca potrjuje, medtem ko gledanje ostaja usmerjeno proti »tretji stvari« – spremeni v navado. Posledično se lahko pričnejo družbeni položaj gledalca in ideološki pogoji, ki oblikujejo njegovo gledanje, dojemati kot nekaj naravnega, s čimer se zakrijeta zgodovinska specifičnost in spremenljivost samega gledanja.

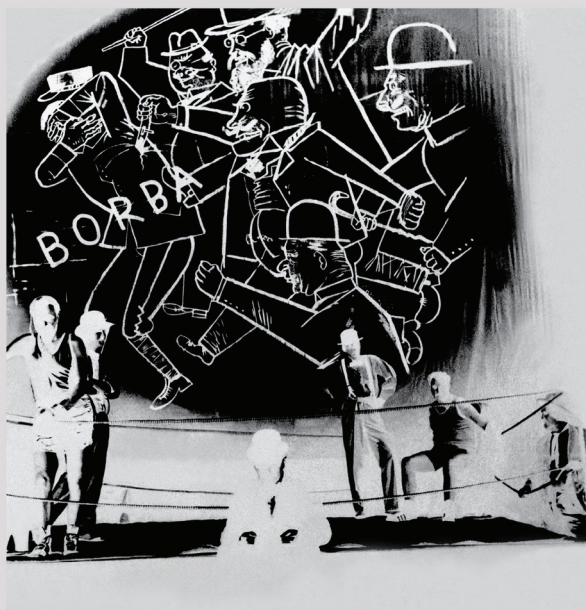
V tem smislu hipergledalec zahteva vrnitev k Brechtovemu potujitvenemu učinku. Pri tem ne gre za to, da bi (hiper)gledalca na novo opredelili kot pasivnega, temveč da bi dejavnost gledalca usmerili k samemu dejanju gledanja. S pomočjo analize gledalstva Maaïke Bleeker bom preučeval, kako uprizoritvi *Compassion* Mila Raua in *No Man's Land* Driesa Verhoevena umeščata gledalce v razmerje do prikazanega, ter se spraševal, ali lahko takšno umeščanje samo gledanje privede v vidno polje ter ga razpre prevpraševanju in kritiki.

Yujia Zheng je doktorski študent na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani. Njegovo raziskovanje se osredotoča na percepcijo v sodobnem gledališču, zlasti kako gledalci prihajajo v stik z izpostavljenimi materiali.

GLEDALIŠKO DELO: Brecht na slovenskih odrih

sl()gi SLOVENSKI
GLEDALIŠKI
INŠTITUT

6. 10. 2026–10. 2. 2027, Slovenski gledališki inštitut

Razstava *Gledališko delo: Brecht na slovenskih odrih* je strnjeni prikaz globokih sledi, ki jih je v slovenskem gledališču pustil Bertolt Brecht, veliki nemški dramatik, pesnik, prozaist in esejist ter teoretik, režiser in reformator gledališča. Naslov razstave se zgleduje po slavni knjigi *Theaterarbeit*, ki je dokumentirala uprizoritve Brechtovega gledališča Berliner Ensemble. Tudi razstava je namreč posvečena Brechtu in gledališkemu delu, le da v okviru zgodovine slovenskega gledališča.

Do prvega stika med Brechtom in slovenskim gledališčem je prišlo leta 1937, ko je Bojan Stupica – tedaj pod naslovom *Beraška opera* – v ljubljanski Drami uprizoril *Opero za tri groše*. Na slovenskih odrih se je Brecht nato ponovno pojavil šele čez nekaj časa, toda od sredine petdesetih let je vendarle postal stalnica slovenskih gledaliških repertoarjev. Odtlej se v povprečju uprizori vsaj eno njegovo besedilo na leto. V poklicnih gledališčih je največ uprizoritev doživel na odrih ljubljanske in mariborske Drame, redno pa so njegova dela tudi na študijskem programu Akademije za gledališče, radio, film in televizijo.

Z odprtjem razstave 6. oktobra 2026, ob 18. uri v Slovenskem gledališkem inštitutu – Gledališkem muzeju se bo hkrati začel tudi mednarodni znanstveni simpozij *Govor o (mračnem) času: Brechtova misel nekoč in danes*, ki se bo do 9. oktobra odvil v prostoru, v katerem bo na ogled tudi razstava.

Vizualna podoba izhaja iz fotografije uprizoritve *Vzpon in propad mesta Mahagonnyja* (glasba Kurt Weill, libreto Bertolt Brecht), režija Hinko Leskovšek, Opera SNG v Ljubljani, premiera 15. 7. 1969. Vir fotografije: Ikonoteka SLOGI – Gledališki muzej.

Amfiteatrov mednarodni znanstveni simpozij

Govor o (mračnem) času: Brechtova misel nekoč in danes

6.–9. oktober 2026

Ljubljana, Slovenski gledališki inštitut

Vodji simpozija: Aldo Milohnić in Jakob Ribič

Pripravljalni odbor: Aldo Milohnić, Maja Murnik, Jakob Ribič, Tomaž Toporišič, Gašper Troha, Markus Wessendorf in Noah Willumsen

Simpozij organizirajo:

Slovenski gledališki inštitut

Akademija za gledališče, radio, film in televizijo Univerze v Ljubljani

Amfiteater, revija za teorijo scenskih umetnosti

V sodelovanju z:

Bertolt-Brecht-Archiv (Akademie der Künste, Berlin)

International Brecht Society

Goethe-Institut Ljubljana

Narodna in univerzitetna knjižnica

Založba / *cf.

Anton Podbevšek Teater

Cankarjev dom

Programsko publikacijo uredila: Aldo Milohnić in Jakob Ribič

Lektoriral: Andraž Polončič Ruparčič

Oblikovala: Nina Šturm

Izdal: Slovenski gledališki inštitut, zanj Gašper Troha

Ljubljana, oktober 2026

amfiteater

sl()gi SLOVENSKI
GLEDALIŠKI
INŠTITUT

AGRFT

UNIVERZA V LJUBLJANI
Akademija za gledališče, radio, film in televizijo

AKADEMIE DER KÜNSTE

International Brecht Society (IBS)

nuk NARODNA IN
UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

ZALOŽBA
*cf.

cankarjev dom

Simpozij pripravljamo v okviru raziskovalnega programa UL AGRFT Gledališke in medumetnostne raziskave (P6-0376), ki ga sofinancira Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije (ARIS) iz državnega proračuna.

Javna agencija za znanstvenoraziskovalno
in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije